

๑
๑๑

ประวัติเจ้าจอมมารดาตบตีม รัชกาลที่ ๕

กับ

สุภาวดีทศกศตะธอนบุตร

พิมพ์เป็นอนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

เจ้าจอมมารดาตบตีม รัชกาลที่ ๕

ที่พระเมรุ ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

เมื่อวัน ๓๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

10/03/2565

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์

พระเวศเจ้าจอมมารดาตบตี๋ม รัชชกาลที่ ๕
 กับ

สุภาสีกทุกคตะสอนบุตร

~~ดำรงราชานุภาพ~~ กรมพระยา

พิมพ์เป็นอนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

เจ้าจอมมารดาตบตี๋ม รัชชกาลที่ ๕

ที่พระเมรุ ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

เมื่อวันที่ ๓๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๗

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์

๑๐๑๓/๒๕๖๓ ๒๕๖๓

สารบัญ

คำนำ	หน้า ก
คำปรารภ	„ — ๓ —
ประวัติเจ้าจอมมารดาทิบทิม	„ — ๗ —
ว่าด้วยต้นสกุลเจ้าจอมมารดาทิบทิม	„ — ๗ —
ว่าด้วยการผัดผ่อนเด็กหญิงชาววัง	„ — ๓๓ —
ตำนานชนบทรรมนิยมชาววัง	„ — ๓๒ —
ว่าด้วยผู้หญิงชาววัง	„ — ๓๓ —
ว่าด้วยการอบรมศึกษาผู้หญิงชาววัง	„ — ๓๔ —
ว่าด้วยหน้าที่ชาววัง	„ — ๓๗ —
ตำนานมโหรี	„ — ๓๘ —
อธิบาย "ขับไม้"	„ — ๔๐ —
ตำนานละครใน	„ — ๔๒ —
ตำนานระบำ	„ — ๔๔ —

(๒)

มุตเหตุที่มีตครใน แดะระบ้ำ	หน้า ๓๑-
วาคด้วยผหญิงชาววงชนทถวายค้ว	๗ - ๓๓-
วาคด้วยผหญิงชาววงชนกตาง	๗ - ๓๕-
วาคด้วยพวกชาววงชนค้ำ	๗ - ๓๗-
วาคด้วยปรวคเจาจอมมารคาคบทม	๗ - ๓๘-
เรองทูลคคะถ้อนบุตร	หน้า ๓๙-

คำนำ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหนวิกรม
เกรียงไกร รัชตั้งมายังกรมคิดป่ากร ขอให้เป็นพระ
ชำระและจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “ทุกคคะลอนบุตร”
ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเวศวรธมัย
จะทรงพิมพ์แจกเป็นที่ระลึก ในงานพระราชทานเพลิง
ศพเจ้าจอมมารดาทับทิม ในรัชชกาลที่ ๕ และใน
ขณะจัดพิมพ์หนังสือนี้ • พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าประเวศวรธมัย ได้ทอดขอให้พิมพ์
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงเรียบเรียงคำปรารภ และประวัติเจ้าจอมมารดา
ทับทิม ส่งมาให้พิมพ์ไว้ด้วย กรมคิดป่ากรจึงได้จัด
พิมพ์ถวายตามพระประสงค์

หนังสือเรื่องทุกคคะลอนบุตรนี้ ปรากฏตาม
โคลงท้ายเรื่องว่า ผู้แต่งชื่อจันทน์ และแต่งเสวีจ.

เมื่อวันจันทร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓๐ ปีจอ โทศก
 จุดศักราช ๓๒๓๒ ตรงกับวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ.
 ๒๓๘๓ เป็นปลายรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์
 ส่วนถ้อยคำจำนวนกลอนเป็นอย่างไรนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระอักษร
 ได้ทรงพิจารณาในทางวรรณคดี ดังปรากฏในคำ
 ปราบปรามของพระองค์ท่าน ซึ่งได้พิมพ์ไว้ท้ายคำนำ
 นี้แล้ว.

กรมศิลป์ากร

ก.

๓ มีนาคม ๒๔๗๓

คำปรารภ

ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาทับทิม
รัชกาลที่ ๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์
เจ้าหญิงประเวศวรรตมัย กับ กรมหลวงสิงหวิกรม
เกรียงไกร พระธิดาและโอรสของท่านผู้ถึงอสัญ
กรรม มีพระประสงค์จะพิมพ์หนังสืออนุสรณ์
สำหรับแจกส่งของคุณผู้ไปช่วยงานให้เป็นประโยชน์
ทั้งคดีโลกและคดีธรรม กรมหลวงสิงหฯ จะทรง
พิมพ์หนังสือแสดงพรหมวิหาร ซึ่งเจ้าจอมมารดา
ทับทิมเคยได้ถือปฏิบัติเป็นวิหารธรรมของท่านเรื่อง๓
พระองค์หญิงประเวศฯ เป็นต้นมาปรึกษาข้าพเจ้าถึง
หนังสือส่วนคดีโลกซึ่งพระองค์จะทรงพิมพ์ ครั้นขอ
ให้ข้าพเจ้าช่วยแต่งเรื่องประวัติของเจ้าจอมมารดา
ทับทิม ข้าพเจ้าก็เต็มใจรับแต่งถวาย ด้วยเจ้า
จอมมารดาทับทิมท่านเป็นน้าและได้มีคุณูปการแก่
ข้าพเจ้ามาแต่ก่อน จะเป็นโอกาสให้ข้าพเจ้ามีส่วน

ต้นของคุณได้บ้าง หนังสือนอกจากประจักษ์นั้น พระ
องค์หญิงประเวศฯ ครั้นบอกรว่า นานมาแล้วเจ้าจอม
มารดาที่บิณฑิมท่านได้อ่านหนังสือ เรื่อง ๓ เป็นกตชน
สุภาษิต เรียกชื่อว่า "ทุกคคะด่อนบุตร" ท่าน
ชอบคำสั่งสอนในหนังสือเรื่องนั้น ถึงให้คัดสำเนา
ไว้และกล่าวว่าจะพิมพ์แจกในงานศพของท่านก็ได้
แต่ข้าพเจ้านึกไม่ออกว่าเคยอ่านหนังสือเรื่องนั้นมา
แต่ก่อนหรือไม่ พระองค์หญิงประเวศฯ จึงประ
ทานฉบับมาให้ข้าพเจ้าพิจารณาในทางวรรณคดี
ว่าหนังสือเรื่องทุกคคะด่อนบุตรนั้นจะสมควรพิมพ์
แจกได้หรือไม่ ถ้าข้าพเจ้าเห็นไม่เหมาะจะหาหนังสือ
เรื่องอื่นถวายให้พิมพ์ก็ได้

หนังสือสุภาษิตต่างๆ ที่แปลหรือแต่งเป็นภาษา
ไทยมีมาก แต่ถ้าว่าโดยรูปข้อความ ุดต่างกันเป็น ๓
ประเภท (แถวแต่งตำนาน ข้าพเจ้าไม่มีหนังสือจะ
ตรวจหาตัวอย่างใดกว้างขวาง จะว่าแต่ที่จำได้)

ประเภทที่ ๓ เป็นคำสอนของผู้แต่ง เช่นผู้ภาสิต
พระร่วง และผู้ดัดรักษาของสุนทรภู่เป็นต้น ประ
เภทที่ ๒ แต่งเป็นแก้ปัญญา เช่นสมเด็จพระพุทธ
โฆษาจารย์วัดพุทธไสยาจารย์แก้อัญชุกรวมปัญญา
ของสมเด็จพระเพทราชาธิราช และประณตกรรมของ
พระอมราภิกษิต (เกิด) วัดบรมนิวาสเป็นต้น ประ
เภทที่ ๓ แต่งอาศัยอ้างนิทานเก่าที่มีอยู่แล้วหรือ
แต่งนิทานขึ้นใหม่ ให้คนหนึ่งสอนคนอื่นทีละตัวใน
นิทานนั้นต่อกัน เช่นผู้ภาสิตนางกฤษณาสอนน้อง
พาดสอนน้อง และอัญญาพานร ที่จารึกแผ่นศิลาติด
ไว้เป็นคำไว้ในวัดพระเชตุพนเป็นต้น เรื่องทุกคระ
สอนบุตรก็อยู่ในผู้ภาสิตประเภทที่ ๓ ตามความ

แต่งเรื่องนิทานว่ามณีเป็นคณยากจน ๒ คน
พยายามทำมาหากินเพียง ลูกชายยังเป็นเด็กอายุ ๘
ขวบ คน ๓ ตกหญิงอายุ ๗ ขวบ คน ๓ อยู่มา
๑๐/๘/๒๕๖๕
ทั้งมณีมีอาการเจ็บป่วยเกิดขึ้นจนทุพพลภาพ ไม่

ถ้ามารกจะไปทำมาหากินได้ดังแต่ก่อน ต้องเอา
ทรัพย์สินสมบัติของมีเหลืออยู่กับตัวออกขายกินจนจน
จนสิ้นเนื้อประดาตัว คั้นหนึ่งเวदानอนอยู่ในเรือน
ผัวปรารภกับเมียว่า ในไม่ช้าเห็นจะพากันอดอยาก
ถึงตาย แต่เป็นห่วงลูกเป็นกำพร้าจะได้ความเดือด
ร้อน ขณะนั้นลูกนอนอยู่ในห้องติดกันได้ยินพ่อแม่
ปรารภเช่นนั้นถึงด่าพร้าแม่เป็นกำดัง ครั้นรุ่งเช้า
จึงพากันเข้าไปหาพ่อแม่ อ่อนวอนขอให้เอาตัวทั้ง
๒ คนไปขายเป็นทาส เขาเงินมาเพียงชีวิตขอให้ได้
ตายแต่พ่อแม่รักลูกไม่ยอมเอาไปขายเป็นทาส ช่าง
ฝ่ายลูกก็อ้วงวอนขอให้เอาไปขาย มิฉะนั้นจะฆ่า
ตัวตายตามพ่อแม่ไปด้วย พ่อแม่ก็สนใจจำต้อง
รับจะทำตามประสงค์ของลูก เมื่อก่อนจะพาไป
ขายนั้นขอให้ โอวาทตั้ง ดอนลูกให้ รัหน้าที ของ ทาส
กรรมกร อันเป็นคดีภาลิตของเรื่องทุกคดีอัน
บุตรนี้ ๕ ๘ 10/03/2565 ทเจ้าจอมมารดาทบทิมท่านชอบ เพราะเป็น

คำตั้งสอนวัตรปฏิบัติของคนชนค้ำ ผิดกับเรื่อง
สุภาสัจอันซึ่งมักสอนแต่วัตรปฏิบัติของบุคคลชั้นสูง
โดยมาก เรื่องนิทานมีต่อไป ว่าพ่อพาดก ๒ คน
นั้นไปขายไวกับเศรษฐีคนหนึ่งซึ่งเป็นคนใจดี เด็ก
ทั้ง ๒ คนไปประพฤติกตตามโอวาทของพ่อจนเศรษฐี
รักใคร่ยกขึ้นเป็นลูกเลี้ยง ฝ่ายพ่อแม่ได้เงินค่าตัว
ลูกมาใช้รักษาตัวจนหายทุพดภาพ กลับทำมาหากิน
ได้อย่างแต่เดิม และที่สุดเมื่อเศรษฐีจะตายไม่มีลูก
จะสืบสืบทอดก็มอบทรัพย์สมบัติให้เด็กคนพี่ ชายครอบ
ครองสืบสืบทอดต่อไป เมื่อลูกชายได้เป็นเศรษฐีแล้ว
ก็ไปรับพ่อแม่มาเลี้ยงดูสนของลูกให้เป็นสุขสบายมา
จนตลอดชีวิต ต้นเรื่องนิทานเท่านั้น

หนังสือทุกคคะสอนบุตรนี้ ข้าพเจ้าไม่ทราบว่า
ใครเป็นผู้แต่ง สังเกตด้านวนกตอนนุชชอบแต่งตาม
อย่างกลอนของสุนทรภู่ และหนังสือสุภาสัจซึ่ง
แต่งเป็นกตอนแปลคมีชอบแต่งกันเมื่อสมัยสุนทรภู่

มีชื่อเสียงเลื่องลือแต่
เรื่องทุกคตระดือนบุตร
รัชกาลที่ ๓ หรือในรัชกาลที่ ๔ ด้ดูจำนวนบางแห่ง
แต่บ้างแห่งยังบกพร่อง เช่นใช้ถ้อยคำอย่าง
ว่า "ขอไปที" หรือ "กตชนพาไป" มีอยู่บ้าง จะ
นับว่าเป็นจำนวนก็ขึ้นสั่งไม่ได้ แต่ก็ไม่ได้
ข้าพเจ้าเคยถือเป็นคตมาช้านาน ว่าหนังสือซึ่งจะ
พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้ใด ตาม
หนังสือซึ่งท่านผู้ใดแต่งไว้อย่าง หรือเป็นเรื่องที่
ท่านชอบโดยเฉพาะ ควรพิมพ์หนังสือเช่นนั้น คือ
ไม่จงหาเรื่องอื่น ก็หนังสือเรื่องทุกคตระดือนบุตร
นี้ เจ้าจอมมารดาที่บิณฑบาตท่านชอบจนถึงได้บอกปาก
ไว้ว่าควรพิมพ์ในงานศพของท่าน ต้องตามคตของ
ข้าพเจ้า อีกประการหนึ่งหนังสือเรื่องนิตเหมือนจะ
ยังไม่เคยพิมพ์ คนทั้งหลายยังไม่เคยอ่านกันโดย
มาก ข้าพเจ้าจึงขอร้องให้พระองค์หญิงประเวศว่า

ทรงพิมพ์เรื่องทุกคระลอนบุตร สำหรับแจกในงาน
พระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาทบทิม แม่เรื่อง
อยู่ข้างต้น ถ้าพิมพ์ในเล่มเดียวกันกับเรื่องประวัติ
เจ้าจอมมารดาทบทิมที่ข้าพเจ้าแต่งถวาย ก็เห็น
จะพอได้ขนาดหนังสือแจกในงานเมรุ พระองค์
หญิงก็ทรงพระดำริเห็นชอบด้วยจึงโปรดให้พิมพ์สมุด
เล่มนี้

ข้าพเจ้าขอถวายอนุโมทนาพระกุศลบุญราศี ซึ่ง
พระองค์เจ้าหญิงประเวศวรสมัย และกรมหลวง
สิงหวิกรมเกรียงไกร กับทั้งหม่อมเจ้าหลาน ๆ
บำเพ็ญสนองพระคุณเจ้าจอมมารดาทบทิม และ
หวังใจว่าท่านทั้งหลายบรรดาได้รับหนังสือแจก คง
จะถวายอนุโมทนาด้วยกัน.

๓๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖

เมืองบึงฉลือ ๓๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓

นับจากซ้ายไปขวา

๑. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครชัยศรีสุรเดช
๒. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเวศวรสมัย
๓. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร
๔. หลัง-เจ้าจอมมารดาทับทิม

10/03/2565

10/03/2565

เจ้าจอมมารทาทับทิม ป.จ.

พ.ศ. ๒๔๐๐-๒๔๘๑

ประวัติเจ้าจอมมารดาทับทิม

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

ทรงพระนิพนธ์

เจ้าจอมมารดาทับทิม ป.จ. รัตนากรณี.
ม.ป.ร. ๕. จ.ป.ร. ๒. ๑.ป.ร. ๒. พระธนมเอก
ในรัชกาลที่ ๕ เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๘ ธันวาคม
ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๐๐ เป็นธิดาพระยาอภัยนันทริกา-
มาตย์ (ดิศ โจรนดิศ) ขวัญยายอิมเป็นมารดา สังกศ
ของท่านเป็นข้าหลวงเดิม ทั้งในพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และในพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้เป็นคันทันต์กุดชื่อ "บุญเรือง"
เป็นตำแหน่งหลวงจ้ง กรมการจังหวัดสวรรคโลก
เมื่อสมัยกรุงธนบุรี ได้รับราชการอยู่ในบังคับบัญชา
ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อ

ก่อนเสวยราชย์ ตามแต่ตั้งทำศึกสงครามเช่นรบ
พระมาเมอศรี อรชเชอหนักคเมืองพิษณุโลกเป็นต้น
มีความชอบต่อพระองค์มา ครั้นแต่ตั้งเถลิงถวัลย-
ราชสมบัติปราบดาภิเษก จึงทรงนับทอดวง
บุญเรื่องอยู่ในพวกซึ่งสมควรจะได้รับบำเหน็จ ทรง
พระกรุณาโปรดฯ ตั้งให้เป็นที่พระจันทราทิศย์ เจ้า
กรมสุนทรพดเรือน ปรากฏชื่อในคำปรึกษาการพุน
บำเหน็จเมื่อแรกเสวยราชย์ (พิมพ์อยู่ในหนังสือ
พงศาวดารรัชกาลที่ ๓) ต่อมาได้เลื่อนขึ้นเป็น
พระยาจันทราทิศย์ในรัชกาลที่ ๓ นั้น (มีชื่อปรากฏ
อยู่ในหนังสือ "พระราชวิจารณ์" ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์) พระ
ยาจันทราทิศย์ บุญเรื่อง มีบุตรชื่อเพียงคน ๓ คง
ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กมาแต่ในรัชกาลที่ ๓ แต่
ไม่ปรากฏว่าได้มียศศักดิ์อย่างไรทั้งในรัชกาลที่ ๓
และรัชกาลที่ ๒ จนถึงรัชกาลที่ ๓ จึงได้เป็นที่

จมีนอินทรประพาสในกรมวังวงหน่า จมีนอินทร
ประพาส เที่ยง มีบุตรคน ๓ ชื่อ ดิศ เกิดแต่ใน
รัชกาลที่ ๑ (คือพระยาอภินทรกามาตย์บิดาของ
เจ้าจอมมารคทาธิบดีม) พระยาจันทราภคิย์ บุญเรือง
ผู้เป็นบิดาอยู่มาจนรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๕
มีการพระราชพิธีตั้งดวงเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังเป็นสมเด็จพระ
พระเจ้าตากยาเธอ พระยาจันทราภคิย์นำเด็กดิศ
หลานชาย เวदानนอายุได้ ๘ ขวบ ถวายสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวเป็นมหาดเล็กไว้ใช้ในพระองค์ พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ยังดำรงพระยศเป็นพระ
ราชกุมารตลอดมาจนเสวยราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕
ถึงแก่เป็นข้าหลวงเดิมต่อมาออกชนหนง ขอนเป็น
บุตร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระ
ราชทานนามตั้งชื่อว่า "โรจนดิศ" คำนี้มาแต่
เดิมของพระยาจันทราภคิย์ และคำตั้งมาแต่

เดิมของพระยาอภัยนริศรวิกรม โดยตั้งกุมารเรือง
ประวดีตั้งกต่างมา

เจ้าจอมมารดาทบทิมเกิดในรัชกาลที่ ๕ พยายาม
ได้ ๖ ขอบ บิดาก็ให้เขาไปอยู่ในพระบรมมหาราช
วังกับเจ้าจอมมารดาเที่ยงพระذنมเอก ซึ่งเป็นพคน
ใหญ่ เป็นเหตุให้เจ้าจอมมารดาทบทิมได้รับความ
อบรมและศึกษาที่ในพระบรมมหาราชวังแห่งเดียวมา
ตั้งแต่วัยเป็นเด็ก ขอนเป็นโอกาสดีที่สุดซึ่งทรงฟัง
ได้ เพราะในสมัยนั้นโรงเรียนสำหรับเด็กผู้หญิง
อย่างตงชานเมื่อภายหลังยังไม่มี คนทั้งหลายนับถ
กันมาแต่โบราณว่า การศึกษาและอบรมสำหรับเด็ก
ผู้หญิงไม่มีที่ไหนจะดีเช่นขอเหมือนที่ ในพระบรม
มหาราชวัง จนมีคำภาษิตซึ่งคนทั้งหลายชอบเปรียบ
เมื่อสรรเสริญกิริยามารยาตรหญิงสาว มักกล่าวว่
"เหมือนผู้หญิงชาววัง" ดังนี้ วิชาที่ฝึกสอนเด็ก
หญิงที่ในพระบรมมหาราชวังตามแบบโบราณเดียว

10/03/2565

นเด็กตั้งแต่อายุสามขวบ แต่ตัวเขาใจเฉลียวแฉ่งเรื่อง
ประวัตินั้นเคยอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ตั้งแต่เกิดมา
จนอายุ ๓๓ ปี ได้เคยได้เห็นแบบแผนประเพณีนั้น
ซึ่งยังใส่อยู่ในรัชกาลที่ ๕ สมัยเมื่อเจ้าจอมมารดา
ทบทมศึกษานาน แม้นับเวลาล่วงมาจนบัดนี้กว่า
๖๐ ปี ยังจำได้อยู่มาก จะต้องเขียนพรรณนาไว้ศึกษา
ไว้มิให้สูญไปเสีย

อันชนบชธรรมเนียมฝ่ายในพระบรมมหาราชวัง
กรุงรัตนโกสินทร์นั้นได้คิดตั้งขึ้นใหม่ เขาชนบ
ชธรรมเนียมในพระราชวังกรุงศรีอยุธยาทำให้เป็น
แบบแผน ถึงชนบชธรรมเนียมข้างฝ่ายหน้าก็เช่น
เช่นเดียวกัน ขอนี้มีจดหมายเหตุปรากฏอยู่หลาย
ฉบับ ว่าทั้งในสมัยกรุงธนบุรีและในรัชกาลที่ ๑
กรุงรัตนโกสินทร์ ได้โปรดให้ข้าราชการกรุง
ศรีอยุธยาซึ่งยังมีศอกเหลืออยู่ประชุมกันเป็นทำนอง
อย่างกรรมถาวร บอกชนบชธรรมเนียมเก่าเอามาพัน

๒๔
 ดังเป็นแบบแผน จะว่าแต่เฉพาะชนบทรรมนิยม
 ฝ่ายในพระราชวัง เมื่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ยังมี
 นารีที่ส่งศักดิ์เคยเป็นผู้หัดกลุ่ใหญ่ ในพระราชวังกรุง
 ศรีอยุธยาอยู่หลายคน ที่สำคัญคือเจ้าฟ้าพันทิวดี
 พระราชธิดาพระเจ้าบรมโกษาเป็นต้น เป็นผู้บอก
 แบบแผนชนบทรรมนิยมฝ่ายในพระบรมมหาราชวัง
 ที่ใช้เป็นตัวาราดับมา หากจะมีแก้ไขบ้างในรัชกาล
 ภายหลังก็เป็นแต่รายการ ส่วนรูปโครงการนึ่ง
 คงอยู่อย่างเดิม ค่อยเลื่อมมาโดยลำดับเพราะแก้ไข
 ชนบทรรมนิยมในราชสำนักให้เข้ากับกาที่เปลี่ยน
 แปลงชนบทรรมนิยมบ้านเมือง จนประเพณีฝ่าย
 ในพระบรมมหาราชวังอย่างเดิมเลิกสูญเปลี่ยนไปเป็น
 อย่างอื่นเมื่อรัชกาลที่ ๖

ที่เรียกว่า "ผู้หญิงชาววัง" นั้น ที่จริงมีต่างกัน
 เป็น ๓ ชั้น จะเรียกอย่างง่าย ๆ ว่า ชั้นสูง ชั้นกลาง
 และชั้นต่ำ มีฐานะและโอกาสกับทางการศึกษา

อบรมฝึกกัน

ชนชั้น คือ เจ้านายที่เป็นพระราชธิดา ประสูติ
และศึกษาในพระบรมมหาราชวัง เมื่อทรงพระ
เจริญวัยก็ไต่เป็นผู้ตักผู้ใหญ่อยู่ในวัง บางพระองค์
ได้พระราชทานอนุญาตให้เสด็จออกไปอยู่ร่วมกับเจ้า
นายพนงกม เจ้านายพระองค์ชายที่เป็นพระราช
บุตรประสูติในพระราชวัง ก็ทรงศึกษาวิชาชน
ปฐมที่ในวังจนพระชันษา ๓๓ ขวบ ได้กั้นค้แล้ว
จึงเสด็จออกไปอยู่นอกวังต่างหาก ในชนชั้นนี้ต้อ
ตงมาถึงหม่อมเจ้าอันเกิดทวงพระบิดา ถ้าพระบิดา
สิ้นพระชนม์ ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระกรุณา
โปรดฯ รับเข้าไปเลี้ยงไว้ที่ในพระราชวัง หรือ
มีฉะนเจ้านายบางพระองค์ส่งหม่อมเจ้าโอรสธิดาที่
ยังเยาว์เขาศึกษาอยู่กับเจ้าพเจ้านองหญิงที่ในวังแต่
เวลายังดำรงพระชนม์อยู่กม ถ้าเป็นหม่อมเจ้าหญิง
โตชนกมก็เคยรับราชการอยู่ในวัง ถ้าเป็นชายพอ

ชั้นษาได้ราว ๓๐ ขวบก็ต้องออกไปอยู่นอกวัง ใน
พวกเจ้านายนับว่าเป็นชาววังโดยกำเนิดพวก ๓ ต่อ
ลงมาถึงชนตถกษัตริย์ตระกูลคือพวกราชินิกุลและธิดา
ชาวราชการบางคน หม่อมราชวงศ์ก็นับอยู่ในพวกนี้
เป็นชาววังด้วยถวายเป็นชื่อนับอยู่ในชั้นสูงเหมือนกัน
ตักศิณการที่ถวายเป็นชาววังนั้น ถ้าผู้ปกครอง
ตักศิณการจะให้ลูกหลานหญิงเข้าเรียนศึกษาที่
ในพระบรมมหาราชวัง ต้องหาที่สำนักหลักแหล่ง
ฝากกับท่านผู้ใหญ่แห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นญาติหรือ
เคยนับถือกันมาแต่ก่อน แล้วส่งธิดาเข้าไปอยู่กับท่าน
ผู้เป็นเจ้าสำนักนั้นแต่ยังเป็นเด็ก เจ้าสำนักบางแห่ง
ฝากสอนให้เองบ้าง บางแห่งส่งไปฝากแก่ท่านผู้
ซึ่งชำนาญวิชาญการฝากสอนบ้าง ตักศิณการฝากสอน
เด็กผู้หญิงชั้นสูงเมื่อแรกเข้าไปอยู่ในวัง เบื้องต้นฝาก
หัดมารยาตทั้งกิริยาจาและให้รู้จักสัมมาคารวะ
ก่อน แล้วให้เรียนหนังสือและการเรือนอย่างทีเด็ก

จะทำให้ (ตรงกับชั้นประถมศึกษา) รัฐบาลจึงให้เรียน
ชั้นสูงกว่านั้นต่อไป (เป็นชั้นมัธยมศึกษา) คือ
ฝึกสอนการต่าง ๆ อย่างเดียวกับชั้นต้นแต่เป็นคนสูง
ขึ้นไป ดังเช่นการฝึกสอนกิริยามารยาตรและระดั
มการจะ ถึงตอนนั้นเวลาท่านผู้สอนไปยังที่สมาคม
มักให้ลูกศิษย์ลอบทักทายตามหลังไปด้วย เพื่อจะ
ให้เห็นกิริยามารยาตรและลักษณะการสมาคมของ
ท่านผู้หลักผู้ใหญ่ในกิจการต่างๆ ทั้งจะได้รู้จักเพื่อน
เด็กลูกศิษย์ที่อยู่ในวงด้วยกัน การเรียนก็สอนชั้นสูง
ขึ้นไป เช่นให้ทำเครื่องแต่งตัวตัวเอง และเริ่ม
สอนเย็บปักถักร้อยทำกับข้าวของกิน ทั้งสอนให้
รู้เด็มนได้ในพระพุทธศาสนาด้วย แต่การสอนหนึ่ง
สอนนั้น เมื่ออ่านออกเขียนได้เดี๋ยวก็เบนยุคเพียงนั้น
การศึกษาดังชั้นกต่างที่จามานมขอสำคัญอย่างหนึ่ง
ที่เป็นเวลาท่านผู้ใหญ่ในวงพิจารณาเด็กเด็กให้ฝึก
หัดทำราชการอย่างใดโดย ฉะเพาะต่อไปในภายหน้า

แต่นำถวายคตเป็นข้าราชการฝ่ายในได้รับพระราช
 ทานเบี้ยหวัดแทนนมมา ข้าราชการอื่นเป็นหน้าที่สำหรับ
 ชาววงศ์เป็นชนตั้งนม ถ้าถวายอย่างกว้างมเป็น ๔
 ประเภท คือ

๑) เรียนวิชาประเภท ๓ เช่นหัดเขียนหนังสือ
 แดงเรียนอักษร คำศัพท์ ถึง ชั้นแต่ง โคลง ฉันท์กาพย์
 กถอน กระจบจนช่างก็เรียนถึงชั้นฝีมืออย่างประณีต
 เช่นร้อยคอกไม้ตัดแตรปักดัดตั้ง ซึ่งไม่มีที่ไหนอื่น
 จะทำได้งามดีเหมือนที่ในวัง การพยายามเอาใจ
 กตึกหัดในชนน ถ้าเป็นผู้มีอุปนิสัยชอบเรียนแต่
 หรือความวิเวรของพงศาวดารก็เริ่มเรียนในตอนนั้น เจ้า
 นายชั้นพระราชธิดาทรงศึกษาประเภทนี้เป็นพัน จึง
 มักเป็นพระอาจารย์นตกล่อนคนชั้นหลังคต ๆ กันมา

๒) เป็นนางพนักงานประเภท ๓ คือทำการ
 งานต่าง ๆ ในราชสำนัก เช่นเป็นพนักงานพระภษา
 พนักงานพระศรี เป็นต้น แดงมีการอย่างอื่นอีก

หลายอย่าง หม่อมเจ้าและหม่อมราชวงศ์มักกับ
ราชการในประเภทนี้ นอกจากนั้นก็มีคนเคย
รับราชการแต่รัชกาลก่อน ๆ มาจนอายุเป็นกลาง
คน ๒๒ เป็นส่วนมากจะมี

๓) เป็นนางอย่างงานประเภท ๓ คือสำหรับ
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ด้วย เช่นเชิญเครื่อง
ราชูปโภคตามเสด็จ และมัตถ์เวรกันประจำอยู่
บนพระราชมนเทียรคอยรับสั่งเป็นคน ตกลงเป็นสาว
๒๒
ทงน

๔) เป็นมโหรี หรือ หัด ฟ้อนรำ เป็น ระเบียบ และ
ละคร ซึ่งเรียกกันว่า "ละคร (ฝ่าย) ใน" ประเภท ๓
ใน ๒ พวกนี้มักเลือกที่มีแววฉลาดแต่อายุยังเยาว์
เพราะเป็นถาวรยาก ต้องฝึกหัดนานจึงจะทำได้

ราชการฝ่ายในทั้ง ๔ ประเภทที่กล่าวมาข้าง
ประเพณีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา บางอย่าง เช่น
มโหรี ระเบียบ และละครใน ค. คำพูดอาจจะเป็นวิชา
10/03/2569

ได้มาจากอินเดียแต่ตกตำบรวรพ ทว่าตงนเพราะ
เมื่อข้าพเจ้า ตามเสด็จสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงไป
เมืองชวา ได้เห็นเจ้านครยกยาและเจ้านครโชโธรบ
เสด็จ ให้มีระบำนางในละครซึ่งราชบุตรเล่น
เป็นตัวละครว่าถวายทอดพระเนตร นึกพิศวงว่า
ระบำละครหลวงของชวาช่างตะม้ายคล้ายคลึง
กับของไทยเราเสียจริง ๆ จะว่าใครเขาอย่างใครก็
ไม่มีหลักฐานที่จะคิดเห็นได้ ครั้นภายหลังมา
ข้าพเจ้ามักจต้องคิดคนเรื่องการขับรำของไทยแต่
โบราณ จึงพบเค้าเงื่อนของมโหรีละครระบำกับ
ละครใน ซึ่งเคยมีมาในค้างดัมยเป็นชั้น ๆ ดังจะ
เขียนเรื่องตำนานแทรกลงใจทศกรณ

มโหรี เดิมเป็นเครื่องสำหรับขับกล่อมผู้อื่น ให้
สบายใจเมื่อเวลาดำจะนอน ดังมีคำขับในบทละคร
เรื่องอุเทนาคอนอุณากันชมล่อนว่า

“ พระเอยพระยอดฟ้า
จะสนิทนิตราอยู่บนที่
ทรงสดับขับไม้มโหรี
ขอส่งเสียงจำเรียงราช
เชิญพระบรรทมสถาพร
จะกล่าวกลอนถนอมกล่อมถวาย
ให้ไพเราะเสนาะใจสบาย
พระฤๅสายจงไสยา เอย ”

ที่เรียกว่า “ขับไม้” เห็นจะเป็นเครื่องขับกล่อม
อย่างเดิม มีคนเสียงว่าบทกลอนเป็นดำนาคณ ๓
คนขับตามด้วยคน ๓ ต่เพลงประสานเสียงเมื่อ
เวลาคนขับ และขับบรรเลงแต่โดยลำพังเสียงขอใน
ระหว่างบทให้คนขับมีเวลาพัก (ทำนองเดียวกับขับ
เสภาตั้งปี่พาทย์) และมีคนโกวณัฒนเขาจะช่วยให้จังหวะ
อีกคน ๓ พวกขับไม้วง ๓ แต้ม ๓ คนตั้งว่ามา
ที่เรียกว่า “มโหรี” เห็นจะแก้มาแต่ขับไม้ เพราะมีคน

เตียงขบร้องเขากับ ซอสามสายเหมือนอย่างขบไม้
ผิดกันแต่คนเตียงใช้กับพวงให้เป็นจังหวะไม้ขบมี
คนโกวบนันฑะจารย์ แดรมเค็รของตนครเพิ่มชน ๒
อย่างสำหรับทำด้วยกันกับซอสามสายเวตาบรรเลง
ระหว่งบขบ คือคนตีดกระจับบีคน ๓ คนตีขบ
(มักเรียกกันว่า " โทน ") คน ๓ มโหรีชั้นแรกมี
วงตะ ๕ คน ยังใช้ขบกับต้อมกันมาจนในกรุงรัตน-
โกสินทรรัชกาลที่ ๓ ด้วยมีใน " เพลงยาวว่าความ"
ปรากฏว่าเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เวदानอนยังมี
มโหรีขบกับต้อม แต่ภายหลังมา น่าจะเป็นใน
รัชกาลที่ ๒ หรือที่ ๓ เขาเค็รของบีพาทย์เพิ่มเข้า
ในมโหรี มีระนาดเอก ระนาดทุ้ม พ้องวง และ
รามนาดเข้ากับขบ ขลุ่ย (ใช้แทนบี) และใช้ตั้ง
ให้จังหวะ เด็ยมโหรีตั้งอีกทกกกของชน ก็เด็กใช้
สำหรับขบกับต้อม มโหรีหลวงจึงทำแต่ในงานสม
โภชและพระราชพิธีต่าง ๆ

รบบำและระครมหญิงซึ่งเรียกกันว่า "ระครใน"
นั้น หักแต่ลูกผดทถววยด้วยในพระราชวังมาแต่
ครงกรุงศรีอยุธยา สำหรับเดินในการพระราชพิธี
เช่นบวงสร่วงและธัมโภช เป็นต้น มีพระราชบัญญัติ
ห้ามมิให้ผู้อื่นนอกจากพระเจ้าแผ่นดินและพระมหา
อุปราชหัดรบบำและระครมหญิง แต่คำที่เรียกชื่อ
ว่า "ระคร" ชวนให้คนเข้าใจผิดสำคัญว่าเป็นอย่าง
เดียวกันกับระครที่ราชทูรเดินเป็นอาชีพในพื้นเมือง
จึงเพิ่มคำเรียกให้ผิดกันว่า "ระครนอก" หมายความว่า
ว่าระครนอกวัง และ "ระครใน" หมายความว่า
ระครในวัง ที่จริงระครนอกกับระครในกระบวน
เดินเป็นคนละอย่างต่างกนทีเดียว "ระครนอก" เดิน
ให้คนตูดนุกสนาน แต่ระครในสำหรับเดินในพระ
ราชพิธีทางไสยศาสตร์ เดินแต่เรื่องรามเกียรติ์
เฉลิมเกียรติพระนารายณ์ เรื่อง ๓ กับเรื่องมหา
ภารตะ (ไทยเราเรียกว่าเรื่องอุณรุฑ) เฉลิมเกียรติ

พระอิศวร เรื่อง ๓ ทำนองเดียวกับเดิม “แต่คง
ตำนาน” (พวกชาวอินเดียนั้นตั้งแต่ ๒ เรื่องนั้นอยู่
จนบัดนี้) ต่อมาในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา
พระเจ้าบรมโกษทรงโปรดเรื่องอิเหนาซึ่งได้มาจาก
เมืองชวา ดำรัสสั่งให้ละครในแต่งเพิ่มขึ้นสำหรับ
ถวายเป็นราชสักการะเรื่องหนึ่ง มีกถาในคำฉันท์ “บุร-
ณโณวาท” ซึ่งมีขนาดจำกัดทำทราญแต่งในรัชกาล
พระเจ้าบรมโกษทรง พรรณนาว่าด้วยการมหรสพ
ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินสมเด็จพระพุทธบาท ว่า

“ ฝ่ายเพื่อนละครใน	บริรักษ์จักร
โรงริมครีมี	กลลับบ่แลชาย
ล้วนสรรสกรรจนา	อรอ่อนลอออาย
ใครยลบ่อยากวาย	จิตตเพื้อมะเมอฝัน
เล่นเรื่องระเด่นได้	บุษบาตุนาหงัน
พาพักคหาบร-	พดร่วมฤดีโณม”

ละครในเดือนนี้ ๓ เรื่องที่ความจนถึงสมัยกรุง
รัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธ
เลิศหล้านภาลัยทรงบำรุงวิชาพจนานุกรม จึงทรงพระ
ราชันิพนธ์บทละครโปรดให้คัดละครในเดือนเรื่องต่างๆ
ที่ "ละครนอก" เดือนเพิ่มชนอีก ๖ เรื่อง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรง
แต่งดงความโสมนัส ไม่ได้เดือนเรื่องอย่างละคร พิ
เคราะห์หัดอาจจะมาแต่สมัยเมื่อถกกันเป็นประเพณี
ว่าผลตักคนทั้งที่เป็นผู้ชายและเป็นผู้หญิงคือทิดพอน
รำเป็นหัดถักดงอย่างหนึ่งในการศึกษา แต่มีการ
พิชบางอย่าง ซึ่งเจ้านายชายหญิง นับแต่เจ้าผู้ครอง
เมือง ต้องออกพจนานุกรมในที่ประชุมชนให้เป็นดี
ข้าพเจ้าได้เคยเห็นพิชเช่นนั้นเมื่อเป็นเสนาบดีกระทรวง
มหาดไทยในรัชกาลที่ ๕ ขึ้นไป ครองราชการ
มณฑลพายัพครั้งแรกตั้งแต่ยังไม่มามีทางรถไฟ ใน
มณฑลพายัพเขายังถือประเพณีพจนานุกรมอย่างโบราณ

อยู่ เมื่อข้าพเจ้าไปถึงเมืองนครดาปาง ข้าพเจ้าก็รีบ
เหม็นช่น้อยย่างรีบเจ้าผู้ครองนครแรกเขาเมือง คอคง
พดบพดาแรมรบทางเมืองดัก ๓๐๐ เค้น ถึงวันจะเข้า
เมืองเจตาเข้าเจา นายผุ ชายทงผุ โหญผุ นอยแตงเต็ม
ยศชางออกจากเมืองมากับ กระบวนทจะแหรบเขา
เมือง พวกเราก้แตงเต็มยศชอยรบอยู่ เมื่อกระ
บวนแหมาถึง โกดทตงพดบพดา พวกเจา นายตง
จากคอชางแยกกันเป็น ๒ แถวมกตคณยวอกนทุกคน
พากันเดินตามคน เจิญพานคอกไม้รูป เทียน เครื่อง
ดักการระนำหน้ามา พอเข้าบริเวณพดบพดา เจา นาย
ทงผุ โหญผุ แดะผุ นอยกพากันพอนว่า เป็นคู้ ๆ เข้ามาท
ชาพเจ้า ตงามตั้งานำพคอง ผุทรประเพณีเขา
กระซิบบอกชาพเจ้า ว่าชาพเจ้าควรจะพอนว่าออก
ไปรับจจะดกธรรมเนียม แต่ชตของควยชาพเจ้า
ไม่เคยหัดร่านกชวยใจไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร ขณะนั้น
พระยาทรงสุรเดช (อน บุนนาค) ซึ่งเป็นชาหลวง

ใหญ่มณฑลพายัพอยู่ในเวลานั้น รับอาสาเพื่อนำ
ออกไปรับแทนตัวเจ้าพเจ้าก็เป็นแต่กลับไป ครั้นไป
ถึงเมืองลำพูนเขาว่า จะจัดรับอย่างพระเวสต์มันตร
กตบคนเขาเมือง คือตั้งราชวภูณิศรขง และม
มหรต์พรับรายทาง ได้เห็นเขาจัดเด็กผู้หญิงพวกกล
ผู้ตมายนเรียงพอนรารบเป็นระยะไป เห็นจะหัดกัน
มาแต่ยังเด็กจึงว่าโตคงงาม แคตเมืองเชียงใหม่
เวลานั้นพระเจ้าอินทรวชิรนาทเพงกงพราดย จัดแต่
กระบวนแห่มารับมีโตมการพอนรารบ ตั้งแต่ครงน
ก็ไม่โดยนอวามการพอนรารบอย่างใหญ่รับใครอีก โดย
ณะเพาะเมือมทางรถไฟแล้ว รถไฟเข้าไปถึงเมืองก
รับกันเพียงสถาน มาจนถึงรัชกาลที่ ๗ พระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเทียบมณฑลพายัพ
พระราชชายา เจาดารารวคิมชกชวณเจ้านายมณฑล
พายัพทงผู้ชายและผู้หญิงให้พอนรารบเสด็จ เพื่อจะ
ได้ทอดพระเนตรเห็นประเพณีโบราณเมืองฉมโขช

10/๘๘/2565

ณเมืองเชียงใหม่ วันนั้นมกระบวนต่าง ๆ ของพวก
ชาวเชียงใหม่ทุกชาติทุกภาษา หน้าหน้าแดงถึงกระ
บวณบายศรี มีบพาทย์หน้าหน้า พวกเจ้านายผู้ชาย
เดินตามบายศรีสำหรับส้มโกลดส้มเค็ดจพระเจ้าอยู่หัว
มีเจ้านครเชียงใหม่ เจ้านครน่าน และเจ้า
นครลำพูน เป็นหัวหน้า คอยตงมาถึงเจ้านายชนรอง
รวมกันกว่า ๓๐ คน แด้วแต่งตัวนุ่งผ้าส้มปักถาย
ได้เสื้อ เขียวปักคาคด้ารด ประดับ เครื่องราช อิศริยา
ภรณ์ เดินเป็นคู่ ๆ อยู่ข้างหลังบายศรี พอเข้าไปใน
บริเวณพลับพลา ก็พร้อมกันยกมือชนถวายเป็นขุม
แเด้วต่างรำพ้อนตรงเข้าไปเฝ้า พระราชชายาหัด
หม่อมเจ้าหญิงเด็ก ๆ ในกรมพระกำแพงเพชร ซึ่ง
ท่านแดง ๒ องค์ให้พ้อนออกไปรับต่างพระองค์ ถึง
กระบวนบายศรีสำหรับส้มโกลดส้มเค็ดจพระบรมราชัน
พวกเจ้านายผู้หญิงก็เดินตามเป็นคู่ ๆ แเด้วรำพ้อน
เข้าไปเฝ้าอย่างเดียวกัน พวกคนตุงไทยแเด้วฝรั่ง

ที่ชนไปจากกรุงเทพฯ แต่ชาวเมืองนนพากันพึงอง
 ออกปากว่าสง่างามอย่าง แปรถกหน้าชม เป็นอย่างยิ่ง
 การรำพ้อนอย่างใหญ่ตามประเพณีโบราณในมณฑล
 พายัพเห็นจรมเป็นที่สุดเมืองอันสมโภชครุฑนน ท
 เขาเรืองเจ้านายพ้อนในมณฑลพายัพมาแต่แรกตั้ง
 ครุฑนน เพื่อจะชชวนให้เห็นว่าการรำพ้อนเช่นนบน
 ประเพณีของไทยมาแต่โบราณ และคงเคยมีตั้งมา
 ถึงกรุงสุโขทัยแต่กรุงศรีอยุธยา ชอนพึงเห็นได้
 ในหนังสือเก่ายังปรากฏว่า ผู้ตแม่เงินเป็นเจ้านายก็
 ชอบพ้อนรำ เช่นในบทละครเรื่องอิเหนาคอนท้าว
 ดาหาไชยน์ เมื่อนางบุษมาเด่นซารแต่จ มีบทนาง
 บุษมาว่า

“ชวนฝูงอนงค์นางรำพ้อน
 ทอดกรกริดกรายชายขวา”

และมีบทท้าวดาหาตั้งอิเหนากับพวงเจ้าชายว่า

“จงชวนกันขับรำให้สำราญ
 ทำสักการเทวาในป่าใหญ่”

ศาลาตั้งหทัยตั้งมาคมบดิน มีมานับังคารอบโรงพิธี ใน
โรงนั้นนอกจากที่บูชาเทวรูป และเครื่องใช้ในคช
ศาสตร์ เช่นเชือกบาศเป็นต้น ทำรูปหุ่นเท่าตัวข้าง
เพียงทอง สำหรับเสด็จชนประทับบนคอหัดใช้ของบังคับ
ช้าง และต้องทรงหัดรำตามแบบในตำราคชศาสตร์
เจ้าพททธานทรงพระเจริญทันได้ฝึกหัดตามเสด็จ ครั้น
เด้าให้ฟัง ว่าในตำราคชศาสตร์มีแบบรำหลายอย่าง
เป็นคณราพคชา จนกระทั่งรำขอช้างเป็นกระบวง
ต่าง ๆ เช่นรำเหยงศา ศักกเมอชน ช้าง ชะนะ และรำบวง
สัตว์ เป็นต้น เมื่อทรงฝึกหัดสำเร็จแล้ว สัมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวงเสด็จชนพระบาท ดูเหมือนเมื่อ
ออก ๒๔๓๕ สัมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบ ๆ ทรง
จัดกระบวงเสด็จครั้งนั้นให้สัมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
ทรงคชช้าง พระยาเพชรราชา (เอียด) เป็นคณา
เสด็จชนพระพุทธรูปอย่างราชประเพณีโบราณ เมื่อ
เสด็จไปถึงสถานพระพุทธรูป ต้องทรงรำขอบูชาต่อ

หน้าธารกำนัลตามแบบ แต่ทางฝ่ายผู้หญิงยังมีแต่
ประเพณีที่หาคางในสำหรับราพอนเป็นระบำแต่ละละคร
ใน ระบำก็เปลี่ยนแปลงให้เด่นเป็นอย่างละคร เขา
เรื่องนาง เมขลา กับรามสูรในราม เกียรติมาประสม
ระบำก็ตายเป็นละครไป (ต้นนิชฐานว่า ตั้งแต่ใน
รัชกาลที่ ๒) แต่คงเรียกว่าระบำ สำหรับเล่นเบิก
โรงละครใน ระบำแบบเดิมก็เคยเลิกสูญไป

มุกที่มีละครใน พิเคราะห์ดู เหมือนว่าพวก
พราหมณ์จะพาคาราเข้ามาจากเมืองเขมรด้วยกันกับ
ระบำวงสรวงแตรแบบพิธีไฉยศาสตร์ต่าง ๆ เมื่อ
ครั้งไทยได้เมืองเขมรในสมัยกรุงศรีอยุธยา ข้า-
พเจ้าไปเมืองเขมรได้ตั้งเขตตามเทวสถาน ที่เรียก
กันว่าปราสาทหินเช่นนครวัด เป็นต้น มีชาติทำได้
สำหรับรำวงสรวง คือ "ระบำ" ทุกแห่ง เรื่อง
รามเกียรติ์ และมหาภารตะ ก็ชอบจำหลักเป็นภาพ
เครื่องประดับไว้ในเทวสถาน คงชอบเล่นแต่ดงคำ

นานขอพระเกียรติพระเป็นเจ้าอย่างเช่นพวกชาวอินเดีย
ยังเด่นนบนเอง ๆ เมื่อไทยได้ตำราพิชัยสงครามมา
ทำตามในประเทศนี้ จึงให้หัตถ์ระบำนะ และ โชนชน
สำหรับเดินเนติมเกียรติพระเป็นเจ้าให้เกิดสวัสดิมงคล
เดิมหัตถ์แต่ผู้ชายชนผู้ตกเบ็นตำราวจนะและมหาดเล็ก ดัง
ปรากฏในรายการ พระราชพิธีอินทราภิเศกในกฎมณ
เทียรบาลเก่า (โชนหัตถ์ก็ยังเบ็นมหาดเล็กอยู่จน
ทุกวันนี้) ต่อมา (จะเบ็นในรัชกาลไหนยังกัน
ไม่พบหัตถ์ฐาน) จึงโปรดให้ถ่ายแบบโชนและ
ระบำนะเข้าไปหัตถ์นางใน เอาวิธีพ้องร่ำอย่างโบราณ
ของไทยมาดัดแปลงใช้เบ็นแบบร่ำระบำนะและละครใน
สำหรับเล่นในการพิธีและร่ำเรือในพระราชฐานสืบมา
วินิจฉัยตำนานระบำนะละครใน เห็นว่าจะเบ็นตั้งว่ามานี้
จึงมีได้แต่ของหลวงมาคนในรัชกาลที่ ๕ พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดพระราชทาน
อนุญาตให้ผู้นิยมละครผู้หญิงได้ ก็มีละครและระบำนะ

ผู้หญิงเดินกันแพร่หลายขึ้นมา

บรรดาผู้หญิงชาววัง ซึ่งทูลถวายตัวทำราชการ
นอกจากที่เป็นเจ้าจอมมารดาพระเจ้าลูกเธอ ถ้าใคร
ไม่ด้มัครจะอยู่เป็นข้าราชการฝ่ายใน แม่เป็นเจ้าจอม
ก็ทูลตาออกได้ตามใจสมัครไม่ห้ามปราม แต่ตั้งเกิด
ดูเหมือนทูลตาออกจะมีน้อย แต่มีก็ทูลตาออกเมื่อ
เป็ตยในรัชกาล แต่มีก็อยู่ในชนทงเป็นสาว พวก
ที่อยู่ในวังมานานจนอายุถึงกลางคนแต่ยังมีกรมทำ
ราชการอยู่ในวังต่อไปจนตอดอายุ เพราะอยู่ในวัง
ได้รบเบียดหัด แต่มีก็อยู่เป็นตู้ซัดบายไม่คงเคียง
ภยในความลำบากต่าง ๆ เหมือนออกไปอยู่นอกวัง
อีกประการ ๓ ตำแหน่งหน้าท ข้าราชการฝ่ายในก็มี
หลายชั้นแต่หลายอย่าง แม่อายุเข้าขนาดกลางคน
ที่เป็นเจ้าจอม ก็รับราชการตามตำแหน่งเจ้าจอมไป
จนตอดรัชกาล ต่อมาในรัชกาลหลังก็มีก็จะ
ได้เป็นผู้ทูลถุใหญ่อยู่ในวัง บางคนทมีความสามารถ

รอบรุษนบธรรมเนียมในพระราชวังก็ได้เป็นตำแหน่ง
“ท้าวนาง” เหมือนอย่างเป็นขุนนางผู้ใหญ่ฝ่ายใน
ได้อีกต่างชาววัง แต่รักษานบธรรมเนียมในพระ
ราชวังสืบมา ที่ไม่ได้เป็นถึงชั้นท้าวนาง ถ้าเคยเป็น
เจ้าจอมมาในรัชกาลก่อนๆ ก็เป็น “เจ้าจอมเก๋เก๋”
สำหรับฝึกหัดนางในชั้นหลัง ที่มีได้เป็นเจ้าจอมมา
ในรัชกาลก่อนๆ ก็เป็นแต่ “เก๋เก๋” สำหรับควบคุม
นางในเวลาดอกไปนอกวัง และเป็นผู้ออกไปตั้งกิจ
การต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ชายข้างฝ่ายหน้า แม้ที่
เป็นพนักงานต่าง ๆ เมื่ออายุเข้าเขตศักราชก็อาจจะได้
รับตำแหน่งเป็น “ผู้รับสั่ง” สำหรับบอกจากราชการ
ทมิพระราชดำรัสสั่ง มีฉะฉานคงเป็นพนักงานต่อมา
จนตลอดอายุ

ส่วนเจ้าจอมมารดานั้น ถ้ามีพระเจ้านุกูเชอ
เป็นพระองค์ชาย/2565 เมื่อตูกเชอเสด็จออกไปอยู่วัง
ต่างหากแล้ว ก็พระราชทานอนุญาตให้เจ้าจอม

มารดาออกไปอยู่ด้วยควบคุมดูแลการวินิจฉัย ของพระ
โอรสได้เป็นครั้งเป็นคราว เมื่อตวงรัชชกาลนั้น
ก็เคยอยู่กับพระโอรสหรือหม่อมเจ้าที่เบนนาคาคือไป
จนตลอดอายุ เจ้าจอมมารดาทนมพระเจ้านุกเธอ
แต่พระองค์หญิง หรือพระเจ้าดุกเธอที่มต้นพระชนม์
เดี่ยวแต่ยังทรงพระเยาว์ ที่อยู่ในพระราชวังต่อมาจน
ตลอดอายุก็มี ที่ออกไปอยู่นอกวังกับญาติในเวธา
เมื่อแก่ชราก็มี ถ้าอยู่ในวังถึงรัชกาลหลัง ๆ ได้
เป็นตำแหน่งท้าวนางผู้ใหญ่ก็มี เป็นแต่เจ้าด้านกษัตริ
ย์ชนพวกชาววังชั้นหลังก็มี ที่เคยเป็นละครในเมื่อ
ก่อนเป็นเจ้าจอมมารดาก็ได้เป็นอาจารย์ ผูกหัด
ละครหลวงวันหลังรักษาวิชาพจนวาท์บกนิมา บาง
คนถึงมีชื่อเสียงดังชื่อ เช่นเจ้าจอมมารดาแย้ม
อิเหนา และเจ้าจอมมารดาถนุที่นาง ซึ่งเคยเป็น
ละครเมื่อรัชกาลที่ ๒ เป็นต้น
10/03/2565
หญิงชาววังชั้นกลางนั้นไม่ได้ถวายเป็นท้าวราชการ

มักเป็นลูกคฤหบดี ผู้ปกครองปรารภนาจะให้ได้
รับความอบรมและศึกษาอย่างชาววัง จึงส่งเขาไป
ถวายตัวเป็น "ข้าหลวง" ขยับกับเจ้านายพระองค์
หญิง หรืออยู่กับท่านผู้หลักผู้ใหญ่ที่ในพระราชวัง
แต่ยังเด็ก รับใช้ด้วยและศึกษาอยู่จนสำเร็จการ
ศึกษาแล้ว พอเป็นสาวก็ลากลับออกไปมีเหย้าเรือน
ตามฐานะของสกุล แต่บางคนชอบอยู่ในวังเฉย
อยู่ต่อไปจนแก่ก็มี บางทีข้าราชการที่ถวายตัวหญิง
ทำราชการฝ่ายในคนหนึ่งหรือสองคน แล้วตั้งลูก
ผู้หญิงที่เบนนของเขาไปอยู่ในวังกับพ่อตัว เพื่อ
ประโยชน์การศึกษา แล้วให้กลับออกไป ไม่ถวาย
ตัวทำราชการก็มี ยังมีผู้หญิงชาววังอีกพวก ๓
ซึ่งควรนับว่าอยู่ในชั้นกลาง คือพวกพนักงานที่ไม่
ได้ถวายตัว เช่นพวกพนักงานกลางสำหรับเขียน
เครื่องเสวยจากห้องเครื่อง ขึ้นไปส่งถึงพระราช
มนเทียรเป็นคน พวกทนายเรือนและพวกจำโอดน

ซึ่งมักขึ้นจากชาววังชั้นต่ำ (ซึ่งจะพรรณนาต่อไปข้างหน้า) เมื่ออายุเป็นกตางคน ทำราชการด้วยความสามารถก็ไต่เป็นตำแหน่งนั้น ๆ ไต่เบียดหัดนับเป็นข้าราชการฝ่ายใน หน้าที่พวกทนายเรือนสำหรับนำคำสั่งกิจการไปบอกตามตำแหน่ง และเรือนข้าราชการฝ่ายใน แต่เป็นพนักงานคุมผู้ชาย เช่นหมอบเป็นต้น เข้าไปในวัง (แต่เจ้านายเก่าแก่เป็นผู้ควบคุม) พวกจำโสดนั้นเป็นพนักงานดูแลบังคับบัญชาพวกโสดนรักษาพระราชวัง กับทั้งผู้หญิงชาววังทมิไต่เป็นข้าราชการด้วย

พวกชาววังชั้นต่ำนั้น พวกนี้เรียกว่า "โสดน" เป็นตุ๊กหนุ่มคนหุดอง (ผู้ชายเรียกว่า "ไพร่หุดอง") ตามกฎหมายเก่า เกณฑ์ให้ต้องผลัดเปลี่ยนเป็นเวรกันเข้าไปรับราชการในพระราชวังตั้งแต่วันเสาร์ (เพื่งเลิกการเกณฑ์เปลี่ยนเป็นจ้างคนตามใจสมัคร เมื่อรัชกาลที่ ๕) มีหน้าที่สำหรับรักษาประตูวังและ

รับใช้เช่นกรรมกรในการงานต่าง ๆ แต่จะมีลูกผัว
ได้ไม่ห้ามปราม อีกพวก ๑ เป็นคนรับใช้ของชน
ผู้ตกอยู่ในวง พวกชนที่ ๓ นั้น ถ้าจะว่าเป็นชาววง
ก็แต่ด้วยอยู่ในวงเท่านั้น ลักษณะชาววงตามที่
ข้าพเจ้าจำได้เป็นดังพรรณนามา

จะพรรณนาว่าด้วยประวัติเจ้าจอมมารดาทัมม
คัยไป แรกท่านเขาไปอยู่ในวงเมื่ออายุได้ ๖ ขวบ
นั้น เจ้าจอมมารดาเที่ยงฝากให้คุณท้าวจรดคนานนท์
(หุ่น) ผู้กล่สอน คุ้มท่านเคยเป็นเจ้าจอมละคร
ในรัชกาลที่ ๒ แล้วได้เป็นผู้หัดกล่ผู้ใหญ่อยู่ใน
พระราชวังในรัชกาลหลังค้อ ๆ มา และเป็นเจ้า
สำนักแห่งหนึ่ง ซึ่งนับถือกันในสมัยนั้นว่าผกหัดเด็กดี
การที่เจ้าจอมมารดาทัมมไปอยู่กับคุณท้าวจรดคนา
นนท์ (หุ่น) นั้น ตรงกับอย่างเป็น "ลูกศิษย์" เพราะ
ท่านรับไปเลี้ยงดูเหมือนกับเป็นลูกของท่าน มีใช้
สักแต่ว่าผู้กล่สอนตามเวตา อย่างเช่นครูโรงเรียน

ท่านให้อยู่กินด้วยกันกับท่าน และฝึกหัดสั่งสอนตั้ง
แต่ชั้นต้นตามระเบียบที่กล่าวมาแล้ว แต่เจ้าจอม
มารดาที่ทมิได้ถวายตัวแต่ยังเป็นเด็กอยู่ในชั้นปฐม
ศึกษา เพราะบิดาของท่านเป็นข้าหลวงเดิม และมี
เหตุอุกอย่างหนึ่ง ด้วยประสพเวลาพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดำรงตั้งให้หัตถ์ครในรุ่นเด็ก
ชั้นใหม่ หนุนครชนใหญ่ซึ่งบกพร่องลง ด้วยเป็น
เจ้าจอมมารดาไปบ้าง หรือล้มตายหายจากไปเสีย
บ้าง โดยกระแสน้ำตั้งนั้น ท่านผู้ใหญ่ในพระราชวัง
และท่านอาจารย์ในการสอนว่า ตั้งเกศเห็นเจ้าจอม
มารดาที่ทมิแว่ฉลาด จึงแนะนำให้รับราชการ
เป็นครหลวง เจ้าจอมมารดาเพียงก็เห็นชอบด้วย
เพราะน้องของท่านที่เป็นพเจ้าจอมมารดาที่ทมิ แม่
ที่เป็นเจ้าจอมมารดา ก็เคยรับราชการเป็นคร
หลวงมาแล้วหลายคน เจ้าจอมมารดาที่ทมิจึงได้
ถวายตัวเป็นครหลวงแต่ในรัชกาลที่ ๔ ขอน

เป็นเหตุที่เจ้าจอมมารดาทบทมได้รับพระราชทาน
 เหรียญรัตนาภรณ์ ม.ป.ร. เมื่อสมเด็จพระพุทธ
 เจ้าหลวง ทรงสร้างชนเดนมพระเกียรติพระบาทสม
 เด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะท่านได้ถวาย
 ความเป็นข้าราชการมาแต่ในรัชกาลที่ ๔ ท่านผู้ใหญ่
 เดอกให้เจ้าจอมมารดาทบทมหัดเป็นนาง ไคชนคร
 คือเจ้าจอมมารดาถูกจนทวรัชกาลที่ ๒ แล้วเจ้า
 จอมอรุณบุษบาในรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเป็นหลานคุณ
 ท้าวอรรณวนนทผกหัดให้ค้อยมา

การที่ท่านผู้ใหญ่ในวังเด็กละครหลวง จะมี
 คำว่าอย่างไรเป็นที่ตั้งเกิดข้าพเจ้าไม่ทราบ แต่
 พิศเพราะหัดททานเด็กเจ้าจอมมารดาทบทม เมื่อยัง
 เป็นเด็กให้เป็นละครหลวงนั้นน่าจะเห็นว่าเด็กถูก พอ
 ยุคที่จะเป็นละคร เจ้าจอมมารดาทบทมคงทหน้าผก
 หัดพื่อนว่าไปด้อยกันกับศึกษาวิชา ษนมัธยมของเด็ก
 ผู้หญิงที่จะเป็นนางโขน และเกิดรักวิชานาฏศาสตร์ยิ่ง

ชนโดยตัวกับ เมื่อละครหลวงชนแตกออกโรงใน
คอนปตaylorรัชกาลที่ ๔ เจ้าจอมมารดาทบทมก็
ได้รับความชมเชยของคนทั้งหลาย ว่าว่างามกว่า
คนสนิทเป็นละครชนเดียวกันโดยมาก พออายุท่าน
ได้ ๓๐ บกัสนรัชกาลที่ ๔ จึงรับราชการเป็นละคร
หลวงในรัชกาลที่ ๕ ต่อมา ถึงตอนรุ่นสาวนั้นผมขอ
พจนวราของทานยังตหนักชนจนชนชอดอนาม ว่าเป็น
ชนนางเอกในละครหลวงสมัยนั้น ต่อมาพอเป็นสาว
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรง
พระกรุณาโปรดฯ ชุบเลี้ยงเป็นเจ้าจอม
เมื่อเจ้าจอมมารดาทบทมเป็นเจ้าจอมนั้น เจ้า
จอมมารดาเที่ยง ออกไปอยู่วังกรมหมื่นราชศักดิ์
ดโมตร์แก้ว ท่านจึงให้พระองค์เจ้าหญิงได้มาวัด
(คือกรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ) พระธิดาองค์
ใหญ่ ซึ่งครบครองตำหนักต่อมา รับเจ้าจอม
มารดาทบทมมาจากสำนักท้าวอรุณฉานนท์ (หนู)

แต่จะจัดเรือนในบริเวณตำหนักหลัง ๓ กับทรงคน
สำหรับใช้สอยให้ครอบครองสมกับบรรดาศักดิ์ ถึง
ตอนเป็นเจ้าจอมมักตามเสด็จไปบางปะอิน และตาม
เสด็จประพาสหัวเมืองเนื่อง ๆ ข้าพเจ้ายังจำได้
ครั้ง ๑ เมื่อตัวข้าพเจ้าเองยังเป็นเด็กโฉมจุก
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เสด็จประพาสมณฑล
ราชบุรี คูเหมือนเมื่อประภาพ.ศ. ๒๔๓๖ ทรงพระ
กรุณาโปรดฯ ให้ข้าพเจ้าได้ไปตามเสด็จด้วย เจ้า
จอมมารดาทิมท่านรับดูแลให้กินอยู่ และเกล้าจุก
ให้ตัดอดทางโดยฐานที่ท่านเป็นหน้า ครั้งนั้นเสด็จ
ทรงเรือกำปั่นรบค้อใหม่ชื่อ "มูรชาดดิษฐสวัสดิ์"
ไปจากกรุงเทพฯ ทางทะเลจนถึงด่านแม่กลองแล้ว
ทรงเสด็จโดยกระบวนเรือแจวพ่วงเรือไฟเล็ก ขึ้นไป
จนถึงเมืองราชบุรี แต่นั้นเสด็จไปทางบกด้วย
กระบวนช้างม้า พระเจ้าอยู่หัวทรงม้า ข้าพเจ้าชน
ข้างไปกับกระบวนช้างใน ได้ตามเสด็จเดินทางอย่าง

เรียกในหนังสือโบราณว่า "ประพาสป่า" เป็นครั้งแรก
แต่ได้ขอลออกจากเมืองราชบุรีวันแรกประทับแรม
ที่ตำบล "หนองบัวค่าย" วันที่ ๒ ประทับแรมที่
ตำบล "ทับตะโก" (ในสมัยนั้นลือกันว่าเป็นที่เปลี่ยว
เพื่อชุก คอยกองไฟค้ำเกราะเคาะไม้ล้อมวงอย่าง
กวดขัน) วันที่ ๓ ถึงด่านน้ำไทรโยค ประทับแรมที่
บ้าน "ท่าตะคร้อ" อันเป็นท่าเรือ แล้วได้ตั้งถับ
ด้วยกระบวนเรือแจวแฉะประพาสที่ต่าง ๆ ลงมาทาง
เมืองกาญจนบุรีจนถึงเมืองราชบุรี เมื่อได้ตั้งถับ
มากรุ่งเทพ ๆ จากเมืองราชบุรี ดูเหมือนโคที่ทรงทำ
พิธีเบ็ดเตล็ดของดาเนนส์ตวกด้วย ที่พรรณนาถึงเรื่อง
ตามแต่กิจกรงนนั้น ด้วยข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะเป็นครั้งแรก
ที่เจ้าจอมมารดาทัมทัมได้ไปเที่ยวมา ถึงตัว
ข้าพเจ้าก็เช่นนั้นเหมือนกัน อาจจะเป็นมดที่เกิด
ด้วยชอบเที่ยว ทงศิวทามแต่ศิวเจ้าตั้งมาแต่
กรงนนั้น คงจะปรากฏ ในเรื่องประวัติของเจ้าจอม

มารดา ทบตีตอนเมื่อท่านแก่ชราและถึงอดสูญกรรม
ถึง พ.ศ. ๒๔๓๘ เจ้าจอมมารดาทบตีตอง
ภรรยาพระเจ้าลูกเธอ ก็ออกจากนคร ส้มเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวงทรงพระกรุณาโปรดฯ พระราชทาน
ตำแหน่งเจ้านายหมื่นหนึ่ง ให้อยู่เป็นอิสสระอย่างเจ้าจอม
มารดาประสูติพระราชกุมารเป็นทอปปี้ เมื่อฉนวน
อังคารที่ ๗ พฤศจิกายน ปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๘ ส้มเด็จพระ
พระบรมชนกนาถพระราชทานพระนามว่า พระองค์
เจ้าจิรประวดีวรเดช (คือกรมหลวงนครชัยศรี
บุรีเดช) พระองค์ ๓ ถึงบเถาะ พ.ศ. ๒๔๒๒ เจ้า
จอมมารดาทบตีตองพระราชธิดา ประสูติเมื่อฉนวน
อังคารที่ ๒ ธันวาคม อีกพระองค์ ๓ ส้มเด็จพระ
พระบรมชนกนาถพระราชทานพระนามว่า พระองค์เจ้า
ประเวศวรฉมัย ต่อมาถึงบมะแม พ.ศ. ๒๔๒๖ เจ้า
จอมมารดาทบตีตองพระราชกุมารอีกพระองค์ ๓ ประ
สูติเมื่อฉนวนพุธที่ ๕ ธันวาคม ส้มเด็จพระบรม

๗/03/๕565

ชนกนาถพระราชทานพระนามว่า พระองค์เจ้าอัครวิชัย
เฉลิมตาก (คือกรมหลวงวังสิงหวิกรมเกรียงไกร) รวม
พระเจ้าลูกเธอของเจ้าจอมมารดาทิพย์ มี ๓ พระ
องค์ด้วยกัน

ตั้งแต่ท่านเป็นเจ้าจอมมารดาก็เปลี่ยนหน้าทีไป
รับราชการสนองพระเดชพระคุณตามตำแหน่ง แต่
มีหน้าที่ซึ่งท่านถือเป็นการสำคัญ อย่างยิ่งเพิ่มขึ้นอีก
อย่างหนึ่ง คือทูลกระหม่อมมอดเตยงแต่ระวังตั้ง
ตั้งอนพระเจ้าลูกเธอของท่านทั้ง ๓ พระองค์ เรือง
ประวัตรของท่าน เมื่อเป็นเจ้าจอมมารดาคนทักถาวร
มานี้ ไม่มีอะไรแปลกถึงควรระยงมากตัวในทันที
ตัวข้าพเจ้าเอง ก็ออก มาทำ ราชการอยู่ฝ่าย หน้าแถว
นานๆจะได้พบกับท่านโดยฉันทัญชาติสักครั้งหนึ่ง ได้
ยินแต่คนชมอยู่เต็มอ ว่าท่านเป็นผู้มีอริยาศย์ดีไม่
มีใครเกลียดชัง มีแต่คนชอบทงวง และว่าท่าน
ทำราชการด้วย มความจง รักภักดี ต่อใ้ ผาตของชุด

10/03/2565

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นพรีมเยอร์ (ชั้นสูงสุด) ให้แก่คุณหญิงจางจือฉาง (ชื่อเดิม) ซึ่งทรงปฏิบัติหน้าที่ดีเยี่ยมในตำแหน่งที่ปรึกษาพิเศษของข้าพเจ้า

เจ้าจอมมารดาทิม รับราชการประจำอยู่ในพระบรมมหาราชวัง จนกรมหลวงนครชัยศรี ดำรงเสด็จไปทรงศึกษาในยุโรปแล้วกลับมาพระนคร สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวังพระราชทานที่ริมคลองมดลูก กรุงเทพมหานคร กับปากคลองมหานาค เมื่อกรมหลวงนครชัยศรี แยกชนวัง สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เจ้าจอมมารดาทิมออกไปอยู่ช่วยดูแลการในวังของพระโอรสได้เป็นครั้งเป็นคราว แต่นั่นท่านก็ออกไปอยู่ที่วังกรมหลวงนครชัยศรีบ้าง ถัดไปอยู่ตำหนักในพระบรมมหาราชวัง กับพระองค์เจ้าหญิงประเวศวงศ์มัย พระธิดาบ้าง ส่วนกรมหลวงถึงท่านนี้ยังเสด็จไปเรียนวิชา

ทหารเรืออยู่ยุโรป ครั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
ย้ายพระราชสำนักเสด็จไปประทับที่พระราชวังดุสิต
ท่านจึงอยู่ประจำที่วังกรมหลวงนครชัยศรี เข้าไป
ในวังแต่เวลามีภาระงาน หรือไปเยี่ยมเยือนพระองค์
หญิงประเทศวรสมัยเป็นครั้งเป็นคราว ครั้นกรม
หลวงถึงหอกกรมเกรียงไกรทรงดำริจะหาตัวกษัตริย์
มา ถมเด็จพระบรมชนกนาถทรงพระกรุณาโปรดฯ
ให้สร้างวังอีกวัง ๓ คัดกันกับวังกรมหลวงนครชัย
ศรี พระราชทานกรมหลวงสิงหา เจ้าจอมมารดา
ทับทมก็อยู่ที่วังกรมหลวงนครชัยศรีว่า บ้าง ไปอยู่วัง
กับกรมหลวงสิงหา บ้าง ครั้นกรมหลวงนครชัยศรีว่า
๕ ฝนพระชนม์ในรัชกาลที่ ๖ พระองค์เจ้าหญิงประจักษ์
วรสมัยได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออกมา
ประทับอยู่วังกรมหลวงสิงหา พระธิดาและพระ
โอรสทั้ง ๒ พระองค์นั้น กับ ทังหม่อมเจ้าหญิงจิตร
๖ ภัทรมราชธิดาองค์ใหญ่ของกรมหลวงนครชัยศรี ถม

เด็จพระพุทธเจ้าหลวงดำรัสเรียกว่า “หญิงทับทิม”
ซึ่งคุณย่าแดงคิดความมาแต่เด็ก ช่วยกันอุปฐาก
ทำนมาด้วยกนกบหม่อมเจ้าที่เป็นผู้นำ และเป็น
โอรสธิดาในกรมหลวงนครชัยศรีฯ และในกรมหลวง
สิงห์ฯ ซึ่งเจริญด้วยสำเร็จการเล่าเรียนเพิ่มขึ้นเป็น
ลำดับมา ให้ท่านอยู่เย็นเป็นสุขสบายจนตลอด
ชีวิต.

ตอนนั้นจะกล่าวถึงวชิรปฏิบัติของเจ้าจอมมารดา
ทับทิมเมื่อออกมาอยู่วังกับพระโอรสธิดา หรือถ้า
ว่าอีกอย่างหนึ่งคือในสมัยเมื่อท่านมีอายุเข้าเขตคี่เป็น
กลางคน เมื่อตอนแรกกรมหลวงนครชัยศรีฯ ออก
วัง ท่านเขาเป็นพระคู่แสดการรวางให้ทุกอย่าง จนเมื่อ
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระกรุณาฯ ดำรัสขอ
หม่อมเจ้าหญิงประวาศส์สวัสดิ์ ในกรมขุนพิทยาคม
พฤมิชดา พระราชทานเป็นชายากรมหลวงนครชัย
ศรีฯ แล้ว แต่นั้นท่านก็คอยปลดเปลื้องการรวางให้

หม่อมหญิงประวาศาเป็นผู้ว่ากล่าวมาโดยลำดับ จน
เห็นว่าการรุดวงเรียบรอย แต่มีความสมัครดีไม่สร
ดได้คงใจหวังแล้ว ท่านก็ปล่อยการงานให้หมด เป็น
แต่ไปมาเยี่ยมเยือน หรือไปช่วยรักษาพยาบาลใน
เวตาประชวร หรือมีหม่อมเจ้าคลอดใหม่ หาไป
เกี่ยวข้องด้วยการปกครองวังไม่ ยิ่งกิจการต่าง
อันเนื่องกับหน้าทราสารของกรมหลวงนครชัยศรี
ด้วยแล้ว ท่านหัดออกห่างไม่เข้าไปเกี่ยวข้องที่
เดียว ภายหลังมาเมื่อกรมหลวงถึงหาชนวัง ท่าน
ก็ประพฤติ เช่นเดียวกับพระโอรส พระองค์ใหญ่
เมื่อได้สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงพระกรุณาดี
ขอหม่อมเจ้าหญิงพร้อมเพราพรรณิศาของข้าพเจ้า
พระราชทานเป็นชายาของกรมหลวงถึงหา ท่านก็
คอยมอบการงานวังให้หม่อมเจ้าหญิง พร้อมเพรา
พรรณมาโดยลำดับเช่นนั้นจนสามารถเป็นแม่เรือนได้
มีเรื่องอันเกี่ยวกับประวัติเจ้าจอมมารดาทบทมเกิด

มาถึงตัวข้าพเจ้าในตอนนั้น ซึ่งทำให้เสียใจครั้ง ๓
และให้เบาใจครั้ง ๓ จะเขียนแทรกกลงไว้ด้วย คือ
กรมหลวงนครชัยศรีฯ ทรงศึกษาวิชาทหารบกมาจาก
ยุโรป พอเข้ารับราชการในกระทรวงกลาโหมก็
ปรากฏพระสติปัญญาสามารถ โปรดให้จัดการ
แก้ไขเพิ่มเติมระเบียบทหารบกหลายอย่าง พระ
หฤทัยของกรมหลวงนครชัยศรีฯ ไปหมกมุ่น อยู่แต่
ในราชการ ไม่นำพาต่อกรที่จะบำรุงรักษาพระองค์
เอง หมายถึงจะทำกรให้สำเร็จเป็นประมาณ
เช่นวันไหนมีงานมากก็ไม่เสียดยกลางวันที่เสียเวลา
ทำงาน หรือเสียดยแต่ของเสียดยเป็นเครื่องว่างพอ
แก้หิว เป็นเช่นนั้นมาจนเกิดอาการประชวรจน
เจ้าจอมมารดาทบทิมตั้งเกิดเห็นว่าเป็นเพราะทำงาน
เกินพระกำลัง ว่ากล่าวตักเตือนกรมหลวงนครชัย
ศรีฯ ก็ไม่ฟัง ท่านจึงเข้าไปกราบทูลร้องทุกข์ต่อ
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง มีรับสั่งให้หาข้าพเจ้า

เข้าไปเล่า ตำรับว่า "นางทิมมาร้องทุกข์ ว่าจิระ
เขาแต่ทำงาน ไม่เป็นอันจระกินอยู่ จนมีอาการเจ็บ
ป่วยเกิดช่น ห้ามก็ไม่ฟัง เรอดของไปว่ากล่าวกับ
จิระดุตั้งที่ เป็นไร" พอออกจากเล่า ข้าพเจ้าก็เลย
ไปวังกรมหลวงนครชัยศรีว่า เวदानันท์กำลังประ
ชวรอยู่ ข้าพเจ้าบอกให้ทราบกระแต่รับสั่ง เธอก็
ไม่ได้แย่งอย่างไร แต่ต่อมาพอหายประชวรก็กลับ
ไปทำงานทรมานพระองค์เช่นนั้นอีก จนเคยเกิดโรค
ภายในประจำพระองค์ ออกไปรักษาถึงยุโรปก็ไม่
หาย เพราะรักษาช้าเกินไปเสียแล้ว จึงสิ้นพระชนม์
แต่ยังไม่ทันแก่ เรื่องนักษณมาเมื่อไรข้าพเจ้ายัง
เสียใจ ถ้ากรมหลวงนครชัยศรีว่า เชื้อฟ่งเจ้าจอม
มารดาเสียตั้งแต่แรก ก็อาจจะเด็ดจ้อยมาได้จนบัด
นี้ เรื่องที่ทานททำให้ข้าพเจ้าเบาใจนั้น เมื่อสมเด็จพระ
พุทธเจ้า หาดวงดำไว้ ขอ ตู กหมิง พร้อมเพรา
พรพรรณให้เข่นชยากรมหลวงสิงหา ครองนบน

แรกทีไรข้าพเจ้าจะไปออกเรือน ปรารถนาจะ
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (ชุ่ม อภัยวงศ์) เมื่อยังเป็น
พระยาศุภราชธรรมนิเทศเจ้าเมืองกรุงเทพฯ ท่านก็เพิ่ง
แต่งงานธิดาของท่านเป็นคนแรกมาไม่ช้านัก ข้าพ-
เจ้าจึงถามท่านว่าแต่งงานลูกชายกับแต่งงานลูกสาว
รู้สึกผิดกันอย่างไรบ้าง เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์บอก
ว่ารู้สึกผิดกันมาก แต่งงานลูกชายไม่มีความผิด
แต่แต่งงานลูกหญิงนั้นเกิดผิดมาก เพราะเกรง
ว่าถ้าหากไปมีเหตุเกิดแตกร้างไม่เป็นลำดับศักดิ์กับสกุล
ของผัว เป็นผู้หญิงเสียเปรียบ ท่านผิดก็อยู่ที่
จนเห็นว่าผัวเมียผูกสัมพันธ์ไว้กันดี แต่ผู้ใหญ่ใน
สกุลผัวก็ไม่รังเกียจจึงสันตติคุณ ท่านบอกให้ทราบ
ดังนี้ เมื่อแรกพระราชทานหญิงพร้อมเพราะพรณ
ข้าพเจ้าก็ออกผิดอยู่บ้าง ต่อเมื่อเห็นเจ้าจอมมารดา
ทบทิมท่านอารักไกร ทั้งโดยที่เป็นต้นธิดาและเป็น
หลานย่าอย่างสนิทสนม และกรมหลวงสิงห์ทศกับ

หญิงพรหมมากก็ถูกชมาศยรักใคร่สนิท จึงเบาใจสั่ง
วิศก ไม่ตองรอลงบ่เหมือนเจ้าพระยาอภัยภูเบศร
เมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จสวรรคต เจ้า
จอมมารดาทบทิมอายุได้ ๕๓ ปี ถึงเวदानันพระโอรส
ธิดาของท่านตั้งพระองค์เป็นหล็กฐานแดงทง ๓ พระ
องค์ ท่านสิ้นห่วงโยกบ่าเพญว้ศรปฏิบัติหาความ
ดีขตามลัษนควรแก่ฐานะของผู้มีบรรดาศักดิ์ เมื่ออายุ
เข้าเขตกเป็นคณแก่ชรา คือพังเทศน์ ทำบุญ ให้ทาน
แตรมีแปดกณะเพราะตัวท่านอย่าง ๓ ที่ชอบไปเที่ยว
ตามหัวเมือง จึงเห็นว่าการเที่ยวพนนจะเปนความ
นิยมคิดใจมาตงแต่ตามเสด็จเมื่อยงเป็นเจ้าจอม คิง
กล่าวมาแล้ว การพังเทศน์ ท่านชอบปฏิภาณของ
พระอุบาถ์คุณูปมาจารย์ (จันทร) วัดบรมนิวาส เป็น
เหตุให้เกิดศรัทธาในพรหมวิหารทง ๔ คือ ความ
เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ถึงถือเปนวิหาร
ธรรมของตัวท่านต่อมาจนตลอดชีวิต และชอบ

สร้างหนังสือเทศน์นาพรหมวิหาร ถวายไปตามวัด
สำหรับพระจะได้เทศน์สอนมหาชน หนังสือสอนท่าน
สร้างคราวละหลาย ๆ จบ ครึ่งสุดท้ายสร้างสำเร็จ
พอทันท่านได้จับมือ อุกฤษ์เมื่อก่อนถึงขัตติยกรรมไม่กี่
วันนัก ความเต็มใจที่กล่าวมาเป็นเหตุให้ท่านช่วย
ทำนุบำรุงวัดบรมนิวาส กับ ทง พระสังฆใน วัดนั้นยัง
กล่าวเตือน ถึงสร้างกุฎที่สำนักสำหรับเจ้าอาวาส
ถวายวัดบรมนิวาสหลัง ๓ ขนานนามว่า "กุฎที่ม
ราช" และได้สร้างกุฎถวายวัดตามหัวเมือง มีหลาย
แห่ง นอกจากนั้นท่านชอบช่วยตั้งเคราะห์ ผูก
บวชเรียน บางรายเจ้านาคที่กระบวชชิตคิดจัด
ท่านรับเป็นเจ้าภาพก็มีเนืองๆ และอุปการะต่อไปจน
ถึงตั้งอาหารบิณฑบาตเลี้ยงด้วย ทำบุญอย่าง
แทบทุกปี ทางฝ่ายฆราวาสนอกจากบริจาคทาน
ตั้งเคราะห์คนตกทุกข์ได้ยาก ท่านชอบเกื้อกูลญาติ
และมีศรัทธาช่วยประการต่างๆแม่เงินผู้เป็นแซก เมื่อมี

ใครไปหาท่าน หรือแม่ชาราชการที่มีกิจธุระไปเฝ้า
พระโอรส ของ ท่าน ๆ พบปะก็ ทักทายปราถน์ แสดง
ไมตรีจิตต์โดยฐานที่เป็นผู้ใหญ่ แม้ใครไปไกล่ฉ้อฉล
กินอาหารท่านก็ชอบหาอาหารเลี้ยง เพราะฉะนั้นคน
ทั้งหลายที่ใครจักกับท่าน โดยเฉพาะพวกข้าราชการ
ทั้งทหารและพลเรือนจึงพากันเคารพนับถือ บางคน
ก็พาครอบครัวไปหาให้ท่านรู้จัก และเวลายังงานการ
อย่างใดที่วงศ์พร้อมใจกันไปช่วย ช่างฝ่ายตัวท่าน
ถ้าเข้ามีการงานก็ช่วยเหลือตอบแทนตามกำลัง ไม่
เอาเปรียบผู้อื่นแต่ฝ่ายเดียว ตักษณการเลี้ยงของ
ท่านยังมีอกอย่างหนึ่ง สำหรับญาติและมิตรที่เป็นเจ้า
นายหรือบุคคลดั่งศักดิ์ เวลาเมื่อท่านคิดถึงคนไหน
เมื่อใด ก็มักทำของกินที่มีโอชารสดีเพราะสิ่งดัง
ไปให้ ของกินที่ท่านชอบทำส่งไปนั้น จนมันดับ
ฝีมือของท่านถึงเดียงถือว่าไม่มีใครทำได้ ข้าพเจ้า
10/03/2565
ชากรบรองวาจจริง ด้วยเคยได้กินเนื้องๆ

เรื่องที่เจ้าจอมมารดาทั้ทิมชอบแปร่สถานไป
เที่ยวตามหัวเมืองนั้น มีเหตุอย่าง ๓ นอกจากที่ท่าน
ชอบการเที่ยวเตร่มาแต่ยังเป็นเจ้าจอม คือเมื่อท่าน
แก่ค้วดวง ถ้าอยู่แต่กับเรือนนานๆก็มีอาการคล้าย
กับจะเจ็บป่วย ถ้าได้แปร่สถานไปที่อื่นชั่วคราวก็
กลับฟื้นมีความสบาย เพราะเหตุนั้น เมื่อใดพระโอรส
ธิดา ทรงสังเกตเห็นว่า เจ้าจอมมารดามีอาการไม่
สบายเป็นปกติ แม้ว่ท่านยังมีได้้ออกปาก ก็ชวน
ให้ท่านแปร่สถานไปเที่ยวเตร่ และ ทรงชวนชวยจัด
หาพาหนะให้ท่านไป บางคราวพระโอรสธิดาก็เสด็จ
ไปด้วย บางคราวท่านก็ไปแต่กับหลานตามดำดอง
ของท่าน เพราะพวกข้าราชการตามหัวเมืองซึ่งเคา-
รพณ์กับท่านมีมาก เขารับอุปการะทุกหนแห่งไม่มี
ความลำบาก ท่านได้ไปเที่ยวถึงเมืองไทรโยคถึง ๔ ครั้ง
นอกจากนั้นมักชอบเที่ยวแต่ในมณฑลอยุธยา กับที่ใน
แขวงจังหวัดราชบุรี แต่ชอบไปพักอยู่ที่บริเวณพระ

ราชวงศ์บางประอินมากกว่าแห่งอื่น เพราะไปมาง่าย
และท่านชอบไปทางเรือยิ่งกว่าไปทางบก ดัชนีการ
เที่ยวของท่านนั้น ถ้ามีใช้ทางไกล เช่นไปไทรโยค ถึง
ที่ไหนที่ท่านเห็นสบาย เช่นที่บางประอิน ก็มักจอด
พักอยู่ที่นั่นนาน ๆ ลงเรือเล็กไปตามทุ่งเตยวนเก็บผัก
น้ำตาลต่าง ๆ หรือมีฉะนั้นไปเที่ยวซื้อหาเครื่องอาหาร
ตามบ้านราษฎรมาทำครัวเลี้ยงพวกบริวาร เวลา
พักอยู่ใกล้วัดก็ชอบไปทำบุญและฟังเทศน์ ไม่ยอม
ให้ใครรับรองเป็นอย่างทางราชการ ถ้าว่าโดยย่อก็
ก็ชอบเที่ยวอย่างคนแก่ แต่คงไปเที่ยวบดพระหนั่ง
หรือกวานนเป็นนิจ ทางฝ่ายชายทะเล ท่านก็ชอบ
ไปที่เมืองสมุทรปราการ และไปที่ตำบลหนองแก
คือหัวหินลงไปข้างใต้ ด้วยกรมหลวงสิงห ๑ มีฉนวน
และสร้างตำหนักที่พักไว้ที่นั่น ถึงฤดูร้อนท่านมัก
แปรสถานลงไปพักอยู่ที่หนองแกด้วยกัน กับพระองค์
หมิงประเวศ ๑ และกรมหลวงสิงห ๑ คราวละนาน ๆ

แทบทุกปี แม่ที่สุดเมษพระองค์หญิงประเวศ ฯ กับ
กรมหลวงสิงหนังค์จ้อออกมาพักรักษาพระองค์อยู่ณ
เมืองบึง ๗ ท่านคิดถึงก็ยอมทนความลำบากที่ต้อง
มาทางไกลในรถไฟ อุตสาหมาเยี่ยมพระธิดาและ
พระโอรส เป็นครั้งแรกที่ท่านได้ออกนอกอาณาเขต
ประเทศสยาม เมื่ออายุใกล้จะถึง ๘๐ ปีอยู่แล้ว แต่
เมื่อก่อนเมืองบึงท่านก็ชอบ ชมว่าอากาศดีสบาย
เคยพักอยู่ที่ตำหนักพระองค์หญิงประเวศ ฯ ถึง ๓๓
เดือน คือท่านเองก็ตำราญอนามย์เป็นสุขสบาย
ตลอดเวลาที่มาอยู่นั้น

ครั้นถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ มกฉฐระ
เกิดชนทางกรุงเทพ ฯ ที่ท่านจำจะต้องไปจัดทำเอง
จึงกลับไปจากเมืองบึง เมื่อเสร็จธุระนั้นแล้วก็ถึง
มือเตรียมการจะทำบุญฉลองอายุของท่านครบ ๘๐ ปี
การนั้นท่านไม่พอใจจะทำที่ในกรุงเทพ ฯ ให้เอ็งเกริก
แต่ก่อนมาท่านได้รับไว้กับพระพรหมมุนี (อ้วน) วัด

บรมนิเวศ ซึ่งเห็นเจ้าคณะสงฆ์สมณทูตยี่สาม ว่า
 จะสร้างด้านกัณฑ์ขรรค์ ในวัดสุปัฏนเมืองอุบล
 จึงปรารถนาจะไปทำบุญฉลองของอายุที่เมืองอุบล แต่
 ยังไม่ทันถึงกำหนดงาน ท่านรู้สึกว่ามีอาการทุพ
 ภาวะเกิดขึ้นในตัวของท่านยิ่งกว่าแต่ก่อน เกรง
 ว่ากำลังจะทนลำบากไปรถไฟทางไกลไม่ไหวเสียแล้ว
 ก็เลิกความคิดที่จะไปทำบุญฉลองของอายุเมืองอุบล
 เปลี่ยนเป็นบริจาครักษาตามจำนวนที่กะไว้ ขอให้
 พระพรหมผู้ช่วยอำนาจให้สัมคงเจตนาของท่าน
 ความทุพภาวะที่ท่านรู้สึกว่ามีหนักขึ้นนั้น ที่
 จริงคือเริ่มโรคชราอันเป็นเหตุให้ท่านถึงอัตถ์กรรม
 นนมาถึงตัว ท่านก็มีอาการป่วยลงในไม่ช้า หมอ
 ระบุว่ายากที่จะกลับฟื้นคืนได้ แต่ท่านเจ้าจอมมารดา
 ทบตีท่านใคร่จะแปรสถานไปรักษาตัวที่บางปะอิน
 ผู้รักษาพยาบาลเห็นว่าโรคของท่านร้ายยิ่งกว่าป่วย
 ครองก่อน ๆ เกรงว่าถ้าท่านแปรสถานจะเร่งให้โรค

19/03/2565

ประอินได้ ๗๗ วัน ถึงวันอังคารที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ เวลา ๓๗ นาฬิกาที่บับ ๕ นาที เจ้าจอมมารดาทับทิมถึงอสัญกรรม จำนวนอายุได้ ๗๒ ปี (หรือ ๗๓ ตามทางสุริยคติกาต) เชิญศพลงมายังฉงกรมหลวงสิงหฯ ในฉนวน รุ่งชนวนที่ ๕๕ ทำพิธีรดน้ำศพ ได้พระราชทานโกศประกอบของไม้สิบสองเป็นเกียรติยศพิเศษ นอกจากนั้นเครื่องศพเต็มยศอย่างเจ้าจอมมารดาพระธนมเอก ตั้งศพประดิษฐานไว้บนตำหนักใหญ่ที่ฉงกรมหลวงสิงหฯ จนกว่าจะถึงงานพระราชทานเพลิงตามประเพณี.

ในเรื่องประวัติเจ้าจอมมารดาทับทิมมีความบางข้อ ซึ่งสมควรจะยกเป็นบันทึกอนุุทาหรณ์ ดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

๑) ท่านเป็นผู้ที่ได้รับความชอบมณะการศึกษาของชาววังอย่างแบบโบราณ ผู้หญิงที่ได้ศึกษาเช่น
20/03/2565
ท่านยังเหลือรอยคางแดง ท่านผู้อ่านหนังสือนี้เป็น

บุคคลชั้นหลัง แต่ได้รู้จักแต่เคยคุ้นกับเจ้าจอม
มารดาที่สนิทมาก จะเห็นตัวอย่างได้ในอัชชาลัย
แต่ภริยามารยาตของเจ้าจอมมารดาที่สนิท ว่า
การฝึกสอนที่ในพระบรมมหาราชวังตามแบบโบราณ
สามารถจะอบรมให้ดีได้เพียงใด

๒) ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖
ของบุตรและธิดา ความหมายว่าเมื่อบุตรธิดาเติบโต
ใหญ่ขึ้นจะดีหรือจะชั่ว มารดาอย่าหมิ่นผู้รับผิดชอบ
ว่าเลี้ยงดูดีหรือไม่ดี ความรับผิดชอบของบิดามารดา
สำคัญแก่ผู้เป็นมารดาทั่วไป เจ้าจอมมารดาที่สนิท
มีพระเจ้าลูกเธอ ๓ พระองค์ ท่านอยู่สำหนักนอมกุด้อม
เลี้ยงแต่ระวงสั่งสอนมาแต่ยังทรงพระเยาว์จนทรง
พระเจริญ แต่คุณวิเศษของท่านในการเลี้ยงพระ
โอรสธิดา เพิ่งมาปรากฏแก่ตาคนทั้งหลายในสมัย
เมื่อท่านออกมาอยู่นอกวังกับพระโอรสทั้ง ๒ พระองค์
ว่าท่านประพฤติดุชพระโอรสธิดาน่าสรรเสริญ เช่น

ตอนแรกพระโอรส^๕จึงใหม่ ท่านช่วยดูแลว่ากล่าว
การรววง^๕ทุกอย่าง แต่เมื่อพระโอรส^๕มีชายน^๕แล้ว
ท่านก็ตั้งคนถนอม^๕ตัว^๕คอยสั่ง^๕การรววง^๕ให้พระโอรส^๕
กับชายน^๕ช่วยกันปกครอง จนเห็นว่าสามารถจะปกครอง
ได้เองแล้ว ท่านก็ปล่อยให้^๕เป็นอิสระ^๕ดัง
พรรณนามา^๕แล้วในเรื่องประวัติ^๕ ซ่อน^๕ควรนับว่าท่าน
เป็นตัวอย่าง^๕มารดา^๕ที่^๕ดีด้วย^๕อีก^๕สถาน^๕ ๓

๓) การที่เจ้าจอมมารดา^๕ทับทิม^๕เต็ม^๕ได้ในพระหม
ฉิว^๕ธรรม^๕ตั้ง^๕ใจ^๕ความ^๕เมตตา^๕ กรุณา^๕ มุทิตา^๕ อุเบก
ชา^๕ เป็น^๕ฉิว^๕ธรรม^๕ของ^๕ท่าน^๕นั้น^๕ พิศ^๕เพราะ^๕หัด^๕เหมือน
จะมี^๕ใน^๕อุปนิสัย^๕ของ^๕ท่าน^๕มา^๕แต่^๕เดิม^๕ จึง^๕ปรากฏ^๕ว่า^๕เมื่อ
ท่าน^๕อยู่^๕ใน^๕วัง^๕ห้าม^๕ใคร^๕ถ้อย^๕ต^๕ซึ่ง^๕ไม่^๕ คร^๕น^๕ออก^๕มา^๕อยู่
นอก^๕วัง^๕มี^๕โอกาส^๕ได้^๕ฟัง^๕พระ^๕ธรรม^๕เทศ^๕นา^๕เนื่อง^๕ ๆ^๕ ก็^๕เกิด
ศรัทธา^๕เต็ม^๕ได้^๕ใน^๕พระ^๕ธรรม^๕หม^๕ฉิว^๕ธรรม^๕วิ^๕ห^๕าร^๕ จน
ถึง^๕ถือ^๕เป็น^๕หลัก^๕ใน^๕วัตร^๕ปฏิบัติ^๕ของ^๕ท่าน^๕ ซ่อน^๕เอง^๕เป็น
เหตุ^๕ให้^๕มี^๕คน^๕เคารพ^๕นับ^๕ถือ^๕ท่าน^๕มาก^๕มา^๕ตลอด^๕อายุ^๕ แม้

10/03/2565

จนเมื่อถึงข้อสัญญากรรมแต่จ้ ข้าพเจ้าอยู่ไกลได้ย็นว่า
มีคนทรวรตถถึงคุณและทเควรพนบถอท่านพากันไป
ชว่รงานหน้าศัพเป็นอนมก ทงเมื่อทำบุญ ๗ วัน
๕๐ วันและ ๓๐๐ วัน อนันเป็นผลของพรหมวิหาร
ที่ทานตั้งจวรมาแต่หนตง คอวรบว่าท่านเป็นคว
อย่างคในธรรมจวรินคด้วยอถถถาน ๓

ต้นเรื่องประวัติเจ้าจอมมารดาทับทิม รัชกาล
ที่ ๕ เพียงเท่านี้.

ดํ ๒๖ กษัตริย์ไทย.

ทุกคตะสอนบุตร

ขอแจ้งเรื่องเบื่องโบราณนิทานหตั้ง โดยคดี
ที่ใดครบสติบฟัง ตามก้าตังกถ่าจกตอนไว้สอนใจ
แต่แรกเริ่มเดิมทีมีบุรุษ ๓๓ รุกขยาจกจนพินินต์ได้ย
เต็มประดาแทบช้อวบรรดัยไป ด้วยความใช้โรคา
มายาย ภรรยาชาแข็งกแข็งขิต ดำรพิศคับเค้น
นเด่นบดด้ จะทำมาหากนกกตั้งนที เพราะไม่ม้เรียว
แรงให้แพดงเพดัย ผลกรรมทำไว้แต่ข้างหตั้ง จึง
เซซังขัตถ์นเป็นคนเปล็ดย ประจวบกันทันศอทงผว
เม็ย เบนงอยเพดัยยบเย็นจนเกินการ ทังล้องคนมี
บุตรลุดทกรก เฝ้าฟุ่มพกเดียงมาน่าตังดำร จนพชาย
ใหญ่กดำปรีชาชาญ จะประมาณดูราวล็กเก็บมี แต่
๑๐/๑๑/๒๕๖๕
น้องนุชลุดทอของยงเด็กนก ฮายล็กเจ็ดชอจบประจวบที่
วันหนึ่งยาด้นชยาเป็นราตรี สूरยค์รดับเหตุยมพระ

เมรุทร ผัวกับเมียคลาไคลเข้าไต้ยาลัน แด้วเอนอาคม
 แอียงประทับตงกับหมอน ถวิดหวาดวิญญาให้อาวรณ
 ตระทอนถอนทรวงเค้ากำถักรวดรอน แด้วปรั๊กษากัน
 ตามเนอความทุกข^๕ ไม่มีดูชยากเค้นแค้นกำถักรวด
 ตงแดนหนบวันจระวิญจวน เข้าของทงนหดเหียนจน
 เคียนตา จนดูตต้นแเด้วจะไตที่โหนเด้า ครงนเรา^๕
 เห็นช้วงจระตั้งขาร คิดคิตไปอยู่โยนหน้องฮา ดูกม
 หนามวดยชนม^๕ ใพิพทุกข^๕ อนุพนของญาคิกาก้าหาไม่
 ระกำใจเคื่องเชญไม่เป็นสุข ทงโรคร้ายรำคาญ
 เฝ้ารานรูก^๕ จะนั่งตงเหล็อยากดำบากกาย ฝ่าย
 ทารกพนของทงตองคีวี ครนราครัดับดวงอุทัยนาย
 เขาทอนรอนใจไม่ดบาย ใให้ระคายคันคัวทง
 คน พังบิตาพาทถึงชอทุกข^๕ นิราสดูชดำรพัตรจะ
 ชัดต้น ล่องดัดับศรับความตามยุบต มีกรรมด
 เบิกบาทนถำรจณรมย์ ด้วยหมายแน่มว่าจะแทนพระ
 คุณถ่นอง แด้วกรักครองนิกจันงประสงคัดม จน

ตกดินเคืองดังวางนาคางพรม ต้องทราวมชฌเจาก
 หลับระงับไป พอแสงทองส่องผ่านภากาศ ภาณุนาศ
 เขืองเขียมเหลียมไค่ด กุมารากุมารักดีใจ จึง
 คดไค่ดเข้าไปหาบิดาพด้น แด้วกราบไหว้วิงวอน
 ช้อนสีโรคม แม่มไปรดอุกยาจะอาสัญ จึงเอนค
 อุกนอยกถอยช้วน ด้วยหมายมั่นมุ่งมาครไม่ขาด
 คัด จะขอให้บิดาพาไปขาย ไว้กับนายโตโตให้เป็น
 สัทธ แม่นโตทรพยเสวีจรัมอรณคิต จะไค่ขอ
 เียงช้วนไม่วายปราน.

ทงต้องคนพึ่งบุตรสุดสวาท ให้นานักนักมาน่า
 ดั่งสาร จึงเอนอรรกด่าวแกลงแสงดงการ เจ้า
 คัดอานยากเข็นไม่เหน็ด อนพอแม่เหมือนไม่ทไค่ด
 มง บคินยงแคะจะตายไปเป็นผี เจ้าอยหตงตงหนา
 ทวทค คงจะมคความส่วสัดคากจคกข ซึ่งจะเอาเจ้าไป
 ขายไค่เป็นธา เห็นจนิคคตบคทาไค่ได้ ถึงช้วนนน
 จะวายทำตายไป ไม่อาดยหนักว่ากรรมกตามท.

เช่นคนชั่ว ทำเก็บได้ใส่กตไม่พินคัว คงหมอง
 มอเป็นทราคน ถ้านายรักจงเคารพเจ้าบนอบ คง
 รักคอบนานไปจะได้ผล แม้นนายซึ่งเจ้าอย่าตงค้อ
 ประณญ ผู้เยี่ยมคนรักนายอย่าหมายซึ่ง เทพยเจ้า
 เขาจะช่วยเหลือยสัวดีดี ท่านเคอชชคคตเมือทหตง
 อย่างนี้โกตไช่ด้อยคอยระจง ดับฟ้งร็องเรียก
 ตำเหนี่ยกนาม อนึ่งพวกชัวคนผูใหญ่ในเคัรชรู
 อย่าพาที่จวงจาบไปหยาบหยาม ดั่งอนกายหมาย
 เพียงแต่พองาม อย่าตามปามจวงเงินให้เกินดี เมือ
 ดันแดงสูริยาภาณูมาศ อย่าคตาคตาคเคตอนคตาย
 เกตงหน่ายหนี ไปชุกนอнок่อนนายนั้นไมดี ถ้า
 แม้นท่านจะเรียกไม่วคัว ครนวังแจ่งแดงทองชน
 ด้องฟ้า อย่านทราเกยจครวนบนการชัว งาน
 ะไรคตองเป็นของคัว ดีให้ทัวทหาไฉ่ทนาย แม้น
 ทานตนชนเห็นเล็รจตำเรจแฉ้ว จะผองแฉ้วชนชม
 ดวยส้มหมาย เห็นแซกมาเจ้าอย่าทำกวัคกราย คง

นอมกายกมกรานค้อยคตานจร บนเสื่อตำคชาสน์
 ปอย่าคตุก ขันร่วมฟกร่วมเบาระแดเมาระหมอน หนึ่ง
 เมยท่านตำวทรามทงามงอน อย่าเว่ยนจอนพุดจา
 เป็นวาคิน แม่นนายแห่งแคงจิตค คัดตั้งลัย ที่
 คงใจอนุกุดคงคูนัยต้น วิชาคัวพออย่ามวทมตทิน
 อย่าเทยวณินทานายชยายคความ อย่าคบกคนพุดพาด
 ต้นคานชัว จระพาคัวยบระยาคัวด้วยตำตำม อย่า
 ไปทำนออกตะเมิดให้เกิดคความ จนตุกตามอชชิงมา
 ถึงนาย อย่าเตนเบยเตยชาจามาจา จระชย
 หนาผลเคองเครของนิบหาย แม่นชิตต้นต้นทไมมี
 อยาย ก็วุ่นวายคดคักมกัตะเต็ง เทยวโกหกพก
 ตมประตัมประต่าน ดับถสำบานเอาทูกอย่างวางจน
 เต็ง ทำเซเชือนเพือนพาให้วำเว็ง หนอยกเบ็งบีต
 เบ็ดเคตติตติบ คนเช่นนี้แก้วตาอย่าดมาจน จระเอาการ
 ข้างอะไรไมได้สืบ เห็นใครมขนดักหนอยกค้อย
 ธิบ เฝ้ายมหยบยชนยอกทงหดอกดวง เป็นทาดทำน

หมั่นสมัครให้รักใคร่ ตรงข้อไหนห้ามปรามอย่า
 ตามดั่ง อย่าคบคิดผิดแยกแปรตกกระทวง จง
 หนักหน่วงนำใจไว้ให้ตรง อันถ้อยเท็จทุรุศทุมุด่า
 อย่าเอามาเกิดอนโกลาโทให้หายหลง จะเคลือบแคลง
 แหม่งกันเป็นม่นคง ก็จะต้องเสียว่าพูดไม่จริง หนง
 บ้าเห็นจรวงัดท่านจะให้ แก่บ่าวโพล่งทงหลายเหล่า
 ชายหญิง อย่าทานทักซัดใจให้ประวิง คอยนึ่ง ๆ
 อยู่อย่าว่าอิจดาใคร อย่าดื่บฝืนกินดูรากันชาซอ
 ม่นพาดวอปรยหาคไม่ ถาแมนคดแดวกคคระยา
 ไป มีหาไม่จั้นแคะเทยวแตะเต็ม ยามม่นเงยนมไซ
 ซอจนวนดง เก็บเซยพจนเอาไปขายช่นค้ายเขม
 จะอดกลตนนนยากถ้าปากเต็ม ดัญชาติผนทาเคม
 นเหตอแรง อันการเหตอเมามวกชวธา ฆมก
 พากุ่นวายให้นายแห่ง แม่นม่นเมาเขาเมื่อไรอย่า
 ได้แคลง ก็ระเวงอยู่แต่ข้างจะเกิดความ อัน
 10/03/2565
 กนชาพาเซอะให้เงอะเหงา ฝ่าข้ามเขาการงานพาน

จะขาม ขี้เกียดเหลือเบือใจไม่ได้ความ คู่ข่มข้าม
 เชื้อข่านขันคาปรีอ ของเหต่านไม้คดงอนตั้งชิว จง
 เกดัยคกต้วเจ้าอย่ากลบไปนับถือ ที่ตั้งดัยในวิญญา
 จงหารอ อย่าตั้งค้อยู่ว่ารู้ทำดูเบา เห็นผู้ใดซาญ
 ฉลาดเป็นปราชญ์เป็รื่อง อย่าให้เคืองขัดในฤทัย
 เขา จงพากเพียรผูกสัมพันธ์ให้รักเรา จึงคอย
 เข้าไถ่ถามทุกความดี ไต่ยินคำสอนตั้งอย่านงเฉย
 ทวาตะเดยเผดอไผดครรวโดยหนี แม่นหม่นพวงหม่นจำ
 ทักาคดี ก็จะมีควมดั่งขดดาว ถ้าเวตาราครท
 ดั่งดี ไต่ยินดีศวกอดดุนัขจักเห่าหอน อย่านิ่ง
 หวังฟังเด่นเห็นแก่่นอน จงฝันผ่อนดูแต่ให้แนใจ
 เกด็อกว่ามีโจรสู้เข้าดู่บ้าน คงรำสาญชุ่นหมองไม่
 ผ่องใส ท่านจะนึกกินแหงระแวงไป ว่าคนใน
 เป็นด้ายระนวนหน้า จะขู้เชิญเขี่ยนค้ออกกับัน แม่น
 เหลือทหรับคามเนือความซ้ำ ค้องถูกโพบโยยไม้
 นับยับระยำ ได้ใช้ซ้ำตรวจกรากดำบากพอ ครน

จะหาเงินใหม่ใช่ง่าย ต้องเดียนายหน้าปลัดไปอีก
 ค้อ ทั้งนายใหม่ไม่ประมาณคาดพอ ยังจะขอ
 เขาผู้ขายนายประกัน ให้อัดกเฮี้ยยามจนคนไม่นับ
 ใครจะรับยอมยืมจึงเข้าเงิน อันเขาซื้อชอขายนาย
 ประกัน มันยากครั้นวุ่นวายกันหลายคน ถ้าไปอยู่
 นายใหม่ประใจร้าย ก็กดดับกตายสารพัดจรจัดสัน
 เจ้าเงินเก่าแต่ก็ไม่เมตตาคน จะเวี่ยนอนหันไป
 ก็ไซ้ที่ ให้เงินเจียนคิดคะนองตั้งทอง ที่ที่ตั้ง
 เนื้อเห็นเงินข้างหนึ่ง นิสสัยนายนี้กฎหมายว่าเงินมี
 แมนเต็มทีเสียสิ้นบาทคาดสันบน คนทุกวันใจจง
 ประสงค์ศรัทธพย ก็เร็วรับนาตาแห่งที่แห่งหน ครั้น
 พบตัวจับมาเข้าตาจน เงินสันบนเขาก็คิดท้อคุณ ถ้า
 ดองหนตดบจับมิได้ ก็เป็นกรรมตามไปไม่เต็มศูนย์
 ถึงชาติหน้าเวรเต็มไทเพิ่มพูน จะขาดรเต็มประดา
 ยังกวาม แมนประนายร้ายกาจทยาดยวด ถึง
 10/03/2565
 เข้มงวดของราชาอย่าหนี จึงคิดว่าเวรราชของเรา

ด้^๒อดทนจนชั่ว^๒จะวางวาย อย่า^๒คบคนชั่ว^๒ซ้ำ^๒พา^๒เข้า
 บ้าน จะ^๒เกิดการ^๒ก่อ^๒อยาก^๒นั้น^๒หุด^๒าก^๒หุด^๒าย จง^๒ใคร่
 ครอบ^๒งษ์^๒ด้^๒ส่ง^๒วณ^๒น้ำ^๒ใจ^๒นาย อย่า^๒ให้^๒จิต^๒คึก^๒คิ^๒ระ^๒คาย^๒ด้^๒วย
 ชาติ^๒ใด หมั้น^๒ประ^๒กอบ^๒ที่^๒ท่าน^๒ชอบ^๒อัช^๒ฌา^๒สิน อย่า^๒ขัด
 ขัน^๒มาก^๒เมื่อน^๒เชื่อน^๒โถด คัว^๒เป็น^๒ซ้ำ^๒ให้^๒ระ^๒หน^๒กร^๒ู้^๒จัก^๒ใจ
 รัก^๒อย่าง^๒ไร^๒เรา^๒ก็^๒ทำ^๒ตาม^๒วิ^๒ญญา เมื่อน^๒นาย^๒เรียก^๒เจ้า
 อย่า^๒ทำ^๒หน้า^๒เงา จง^๒รับ^๒เร้า^๒เร็ว^๒เร่ง^๒เข้า^๒ไป^๒หา อย่าง^๒นี้
 เคย^๒เคย^๒เหต^๒ิง^๒ระ^๒เซ^๒ิง^๒ตา จะ^๒ดำ^๒ว่า^๒จง^๒หอง^๒ไม่^๒ด้^๒อง^๒การ
 ถ้า^๒ท่าน^๒เรียก^๒ซ้ำ^๒ไทย^๒คน^๒ไหน^๒เด้า แม้น^๒ว่า^๒เขา^๒อยู่^๒โถด
 มี^๒ได้^๒ชาน จง^๒เรียก^๒ค้อ^๒พอ^๒ให้^๒แจ^๒ง^๒แด้^๒ดง^๒การ อย่า
 เกีย^๒จ^๒คว^๒าน^๒ไซ^๒หุด^๒ไม่^๒ด้ ระ^๒จ^๒ง^๒งาน^๒เมื่อ^๒เพ็^๒น^๒ช^๒่วย^๒เด็^๒น
 ตก อย่า^๒เย^๒อง^๒ย^๒ก^๒แย^๒บ^๒ค^๒าย^๒แถ^๒ง^๒หน้า^๒ย^๒หนึ เห็น
 พ^๒ต^๒าด^๒พ^๒ด^๒ง^๒ด้^๒ง^๒ด้^๒อน^๒กัน^๒ตาม^๒ที่ จ^๒ึง^๒จ^๒ะ^๒มี^๒ค^๒ว^๒าม^๒ด้^๒ช^๒ด้^๒น^๒ุก
 ด้^๒บาย อย่า^๒ถ^๒ือ^๒ว่า^๒ค^๒ัว^๒ใ^๒ไร^๒ รัก^๒ษา ไ^๒คร^๒ช^๒ัว^๒ซ้ำ^๒ซ^๒ึง^๒ใ^๒ไร
 ตาม^๒ใจ^๒หมา^๒ย แม้น^๒รัก^๒ค^๒ัว^๒รัก^๒เพ็^๒น^๒ให้^๒เหม็^๒อน^๒กาย ช^๒้อ
 ระ^๒คาย^๒จ^๒ึง^๒จะ^๒น^๒อย^๒ค^๒อย^๒บ^๒ร^๒ร^๒เท^๒า แม้น^๒ผู้^๒ใ^๒บ^๒าด^๒หมา^๒ง^๒ห่า^๒ง

กับนาย ขย่ำคิดหมายเข้าประจบคบกับเขา เกิดออก
 นายรุ้งก็จะโกรธพิโรธเรา เป็นคนเฉาโฉดชั่วตัว
 อปรีช ขย่ำเอาความข้างในไซข้างนอก ทำขยั่นขอก
 แบบบดให้มันบับ สำหรับเรื่องเคืองใจตัวมันไม้คี่ เป็น
 ดั่งทคนวังเกยจทงเกิดยดขง ดัญชาติเช่นปากคั้น
 อย่าคบหา มันจะพาหัวหกให้ตกถึง เจ้าเนื้อความ
 ดั่งได้ออกให้ฟัง หน้อยก็ตั้งโค้งรูทุกผู้คน อย่า
 คบเพื่อนพาเที่ยวตกต่างคนคำ จะกอกกรรมเกิดเชญ
 ไม่เป็นผล คนที่ขงมันจะตงคือประจัญ พอด้มตน
 ดงกคามมาต่ออยคี่ ที่บางคนใจร้ายหมายพิฆาต ให้
 ชิวาตมม้วยมอดไปเมืองผี เพราะทงของอาจประมาท
 ที่ คือเหตุุมจรงรูตักด้านกกาย ก้าดงหนุ่มนดาพอง
 คนองนิก ไม่ประจักษ์แจ้งกำหนดในกฎหมาย เขา
 แต่ตามใจตัวไม้กดัวอาย เจ้าอย่าหมายมุ่นหมกเข้า
 กิกพาด จงเจียมตนอย่าระคนด้วยชอผิด จงเจียม
 จิตศจาคาทวาชาน อันการชัวพายากถำบากนาน

เร่งคิดอ่านผจญด้วยปัญญา เห็นนายทำความ
 ขาที่ดาดก อย่ายกวงนักรวดป้องจะพองหา จะ
 เชิดช้อดช้อดกิดป่า เขาย่อมว่าเกรงเกรงคุณ ไม่
 มีความกตัญญูคุณูปาทั้ว ต้นตานทาดทรพดคนด่กุด
 ตมชาวแดงแกงรอนทกการุญ กัดบ้แทนคุณกิดต่าง
 เขาทางแหง ถึงยึดไปใครพบจะคบค้า ก็คงพา
 กนถวิดนักกินแหง ถึงรักใคร่ใจจะขาดต้องหวาด
 ระวัง เขาควรแดงด้วยโตเห็นเป็นตารา อัน
 เงินทองของนายทไซ่ช้อย อย่ายปองคอยคิดร้าย
 ทำขายหนา ถาเราถอช้อดคยมชชณา คงเมตตา
 นานไปจะโตด ถึงเวตาธาไทยทงหลายเด้า เขา
 กินชาวเจ้าอย่าเมียงเทยวเดยงหนึ่ จงกินช้อยคู้ให้
 เด้าจธ้าเร้าท ชุรมตั้งโตจะโตทำ แม้นละเดย
 เฉยช้าตรงอาหาร ชุกมีการก็จะอดช้อยงค้ำ อัน
 การกินเร่งหาชู้ตธ้าทธา ดูเวถ้าเวตาอย่าให้เกิน
 ถ้าตามนายไปแห่งตำแหน่งไหน อย่ายเดินโกดธ้า

หลงให้ห่างเหิน ขย่ำแข่งเคียงเรียงไต่ไปจนเกิน
 จงดำเนินดูค่านวณพอควรกร ทานใช้ให้ถือของ
 ขย่ำปองหลับ จะยากยับอันตรายหลายสถาน นวณ
 ประโจรใจฉกรรจ์อันรพาท มั่นคิดอ่านตบดักยักเอา
 ไป ก็คงถูกใช้ค่าราคาของ ทั้งจะต้องรับอาญา
 ไม่ปราไธย ทำให้ส่มน้ำหน้าส่าแก่ใจ เอากำไร
 เขียนเด่นเป็นมัตจำ บางทีนายหลายชนิดไม่คิด
 บาบ ทำยุ่งหยาบตีประเมินจนเกินกำ ทองกาให้
 พัดตีโพดเป็นทองคำ ราคาต่ำเขาก็ว่าราคาแพง
 เหมือนปลาตกในมือเขาคู้ญ คงประมุขหนา
 ใหญ่อย่าได้แหง ทนายคิมอายุไม่ร้ายแรง คิด
 รรแวงเกรงกรรมทำแต่ตรง อันของใช้หยิบไปจาก
 ทน จงใจทงามปลัดมอียดมหลัง หยิบตรงไหน
 ใดตรงไหนไหนคง ขย่ำเที่ยววิ่งเด้อกชนพพนมอ
 เห็นอะไรใดจ้องขวางจังหวะ ขย่ำเดยเดหัดกดับไม่
 จับถือ ขย่ำคิดวามวญการว่าคามือ เป็นคนตอ

เห็นหน้าพานพบสัปประดังค์ คงเคียดคุมขอมผิดนา
 จิตต์จริง นึกจ้านงกดับมาจะตาคี ออย่าดอยชวยเข้า
 บ้านสถานถัน เป็นมตทินขอประตักษณซึ่งศักดิ์ศรี
 เหมือนใหนายชวยหนาทงคาบ เห็นผลทออย่างทาส์ทำ
 อาจง วิสัยช่าเปรียบกาส์กุดคำ ไม่ควรทำแหงน
 ชะเงอเส้นมอหงส์ ถึงจะเป็นผู้ดีเก้ามี่เผ่าพงศ์ ถ่า
 ยากตงจาเจียมแต่งยมกาย จะดิ้อย่างผู้ดีคุมชอบ
 ผิดระบอบอย่าใให้เกินประเมินหมาย คนจะเขาระเขี่ย
 ว่าเป็นหน้าอาย ทำจันฉายไปก็ชอมักดิ้อช่า ที่ไม
 รุ้อย่าประกวดไปอดรู้ จึงนั่งอยู่ตามเช่นเป็นทาส์
 แม้นนายถามความใดไฉนมา จะพูดจาอย่ากระชาก
 ตำรากแรง คอยบอกกต่างแต่กันโดยฉันท้า ไว้
 ชัษณาตั้งใจอย่าใให้แหงน ดูใให้งามตามข้อคดีแต่ง
 จงชแจงใให้ประจักษทหนักเบา ถ่านายนงเจ้าอย่า
 ทวงชนยี่นหัยดี จะชของชคเคื่องระคายด้วยอายเขา
 คงมีโทษแม่มนไม่บ้นเบา เพราะตัวเนาโศดชัวไม่

กตวาทกรรม อย่างสูงให้นายอยู่ฝ่ายต่ำ ระวังทำ
 ผิดเพราะพอเหมาะเหมง แม่ไม่ดักข้อปรียอยู่เรา
 เอง ถ้าข้าเกรงแล้วคงเป็นมงคล ถึงเวลาเช่น
 ย่าเมื่อคำพูดบ คุให้จบเงินแจ่งทุกแห่งหน ประค
 บานระหว่างหนทางคน อย่าเกียจกตหมนบิตให้
 ชิตชม ยามเมื่อเจ้าจะเขานอนจงอ่อนเกศ เขา
 พระเดชวรไกรชนไล่ลม แดงไหวทงเทวญอันอุดม
 ทงอินทรพรหมยมเรศเวสต์สุวรรณ อักพระจอมจักร
 พงศ์องค์กษัตริย์ เสดยส่งสัตว์ราชย์โสดวรวิทย์ ทรง
 พระเกียรติตอเรืองเนืองอรนนต์ ทุกเขตคชนทันยอม
 ภายถวายนกร ทงมารดาบศุรงค์ทจรงค์ อักครุพัก
 ช้อคำได้ว่าธอน อนึ่งนายมีคุณอันดีนทร เพราะ
 ชาวแดงแกลงรอนได้กินมา อันเจ้าเงินเราจำเริญ
 อารมณร์ก ท่านก้มกปรานไม้ด้า หากพดงพดาก
 ผิดตงคงเมคต๐3/256๓ ถึงไกรธาเจ้าก้น้อยค้อยประทัง

การที่ออกคณูปินอุบาทว์ ออย่าหมายมาตราชั้นชมนิยม
 หวัง เราซึ่งนายทุกก็คิดมีจิตตั้ง แวดวงวงอะไรน้อย
 คอยเอาที่ เหมือนเรื่องราวกล่าวไว้ผู้ใหญ่เด่า จะ
 แจงเจ้าพ่อนองทงสองศรี แต่ก่อนกาดนานมาว่ายังมี
 มี กคุมพ่หนึ่งไซร์นายโคบาด ไซให้เด็ก ๆ เด็กทั้ง
 สอง เป็นเจ้าของโคเลี้ยงเคียง ๆ บ้าน ตามถิ่น
 แถงทุ่งนาที่ท่าธาร ทุกวันจรมิได้เว้นเวลาเคย
 ครนยามร้อนทิงกรในเวหน ทงสองคนตกเตือนว่า
 เพื่อนเอ๋ย เราหาที่อาศัยให้ละเมย เรือ ๆ เหวย
 ค้อน ๆ ชวนกันมา บรรลุจุดต้นไทรใกล้คตัง ก็
 วางวงตรงเข้าเงาพฤษา จึงชวนกันนั่งบนตุ๊กตา
 แดงเอามาตงวางไว้ต่างนาย ช่างเด็กก็มีใจมองใส่
 ซื่อ ก็นบถอมนคงจางงหมาย ตั้งให้กรายบนบ
 นอบแต่ด้วยอบกาย นึกว่านายของตัวก็กลัวเกรง
 ฝ่ายเจ้าอวยทรชนเป็นคนโหด ทำพิโรธคำขรมเผ่า
 ช่มเหง แด้วค้ำตะเข้าไม่ยำเียง ออกกรีนเครง

ชุมนุมดูวันฉาย ทมหนักานนายมิได้เห็น แต่หาก
 เป็นพยาบาลให้มาครหมาย เพราะเหตุวิตกในน้ำใจ
 นาย เคียงระคายดำว่ามีราวัน ผิดแต่ชนิดหนึ่งก็เห็น
 เขาเป็นมาก ได้ความยากชุ่นแค้นแค้นกระสัน พอ
 พดงพดาดตงตักทกตกริน สาร์พนชงชงชงชงชงชงชง
 เต็กทปนนายเควพแตรนบขอบ ถึงผิดชอบหนัก
 หนาตักห้าหน ไม่ดีดำจ่าร้ายให้อายคน เดชะคน
 ก็อมนกตัญญู เรารักท่าน ๆ ก็จกักรักสนอง ถ้า
 ชงท่าน ๆ ก็ต้องเอาชงตั้ง ไบราณยอมว่าไว้ให้เป็น
 ทร มีศรัทธิตแต่จกรัมิตรใจ ตั้งที่พอสอนเจ้า
 จำเพาภาค ไม่สู้มากเหลือดำพอจำได้ ตงอารมณ์
 กัมหน้าอุตดำให้ไป คงพนักยกลาดเคต้วไม่แผว
 พวน ไปปดายมือก็จะถือได้ความสู้ข บรรเทาทุกข์
 ปรีติเปรมเกษมสำนัค แต่รำตั้งตูกยาอยู่ชานาน
 จนตรีฉานเดยวดบบรรพคา
 10/03/2565
 ฝายมารตรสอนสั่งข้างตูกหญิง ทุกสรรพสิ่งขอ

คำที่รู้ว่า ทั้งแจ่มแจ้งจิตต์แกธิดา จะพรรณนาดำ
 ดากก็มากครัน สตรีใดจะใคร่พึงหวังประสงค์ จะจำ
 นงนิกอานินทานัน ว่ากล่าวกตอนสอนฝ่ายชายเหมือน
 กัน ไม่ว่าพันข้างผู้หญิงสักสิ่งเดียว ไซ้เกลียดกันนั้น
 ทาดอกหนาน้อง จะตรึงตรองเหลืออดารำแดง ด้วย
 ยาวเย็นเกินกำตังยังไม่เคย จึงภิเปรยย่นย่อแต่พอ
 งาม แม้นอยากแจ่มแห่งคณาวรเรือง แม้นขอเหลืออง
 นวดระไมจงไถ่ถาม ยิมติชิตกฤษณาพวงงาม แดง
 ความสอนนุชนันต์สุดดี แม่หม้ายสอนธิดาธิดาจารย์
 ถ้าทำได้ชายรักเป็นศักดิ์ศรี ไม่เห็นห่างร้างอย่าให้
 ราก อันไมตรีมิได้ขาดดีวาทคง จงหมั่นอ่านหมั่นจำ
 คำตติชิต ให้แจ่มจิตตั้งงามปดิมอย่าดื่มหลง จะต้อง
 ช้อตือเต่าข้าวอนงค์ ซึ่งวนของคตังใจระไระวัง แม้น
 ทำดีไปให้ตลอด อย่าไปคอดกัฏพลายเมื่อภายหลัง
 อันความผิดชอบเข้าครอบบัง ที่จงหวังจะเป็น
 คุณก็สูญไป ผู้เพียรพากยากเย็นเป็นไปก่อน คง

ภาพของหน้าอย่างดั่งนี้ ภาซิดเขือทามเห็นเนอ
 เห็นหน้าใจ จะรักใคร่ยิ่งกว่าเก่าเพราะเรอดี แล้ว
 กตาวเกิดขงปตอบบุตรสุดดีวาท จึงได้ยาขันเกิด
 อย่ำหมองทองดองศรี ค่อรุ่งสว่างสว่างฟ้าในชาติ
 จึงค่อยดีตาไปดั่งใจจง ต่างก็มอຍผอยหตบับระงับ
 จิตต์ ด้วยสมัคคิดตอตามความประสงค์ จนเดือน
 ดับดับไม้กรรโดยดง สิริยงเยี่ยมยอดคุณนทร ทง
 สองคนพนกายเสี่ยตายบุตร ให้เด่นสุดโสภทรวง
 ดวงสมร โอ้อุ่นเรือนเพื่อนยากเจ้าจากจร ทงบุตร
 มารดาจะอาทร เคยเห็นเจ้าเข้าเย็นไม่เว้นว่าง คอง
 ไรยร้างแรมสว่างให้ขาดศันย์ จะเราร้อนเหมือน
 หนึ่งนอนในกองกุนท์ ตั้งแต่พูดโคกร้าระกำครวญ
 จจะมีตูก ๆ รักก็จากอก แล่นวิตกเต็มในฤทัยหวด
 ้นเป็นเวรเวรามาประมวด ให้คร้าครวญคับแค้น
 แล่นทวี่

10/03/2565
 ผ่ายบุตรากบชดาดดับเหตุ จึงกมเกศตงประณต

บทศรี แต่จกต่างความห้ามชนกชนนี อย่าได้กัณฑ์
 ผูกถึงตุ๊กตา ใช่ว่าไปแล้วจะตายทำตายดับ คงได้
 กตบั่นหลังยังเคหา จะโศกไปบ่ด้วยการนานเวตา
 ขอเชิญพาดูกนัยครวโดยจร อย่าหมายมันห้วน
 จิตคิดถวิล ตุ๊กจำได้เดี๋ยวจิตทุกสิ่งด่อน จะทำ
 ตามวาจาไม่อวดฉิ่ง แดคจะร่อนควรวับดีดาคตา
 ครนบุตรเคอเนตเคอเนตตายค้อยวายเค้า จึงรับว่า
 เร็วออกนอกเคหา ถือไม้เท้าก้าวเดินดำเนินมา ใน
 อูราร้อนรังดังเพลิงตน กำัดรดพดางทางกตบั่นด่อน
 ให้ ชดโนยของพว้างดงนำฝน ส่งดารกุมารนัยกตอย
 กมด จะคองทนเวทนาเป็นข้าไทย แด่นครนึ่งพอมมาถึง
 บ้านเศรษฐี จึงพาทีไถ่ตามตามดั่งดีย์ ท่านอยู่เรือน
 หรือไปหนคำบดโค จงแจ้งใจให้ตระหนักประจักษ์
 ความ ฝ่ายผู้คนหญิงชายทั้งหลายสิ้น ครนไคย
 สุนทรทิวอนนวม จึงบอกกล่าวเด้าแถงแถงดั่งความ
 ไหร่ตามขอประสงค์จำนงมา ว่าเคยจนท่านนงอยู่

หดงนอก ที่เคยออกแจกไปไทยมาหา ดุงชุงระเวือ
 ไรงจโคตคตา เอกกิจจาชนไปแจ่งอย่าแคงใจ ทุก-
 คตะพังเต็รจดำเร็จเรือ ค้อย่างเยองดีดาอชฌมา
 ศรัย เห็นเค็รชรู็กมกรานคตนาเข้าไป ไม่โกัดโกัด
 ฌงอยู่คุดคุดี ครนเค็รชรู็ฌนแปรแตมาปะ ทุกคตะกั
 ประณคบทศรั แด้วเต้าความยากคันแค้นทวี่ เห็น
 เต็มที่แทบปลงชังววย บุครทงตั้งหมายสันของ
 พระคุณชา แผ้วอนไหวให้พาเอามาชาย ยัง
 เต็กนุกจริง ๆ ทงหญิงชาย ดุดเต็ยตายเต้ากกรรม
 กัจำเป็น ขอพังบุญเจ้าพระคุณจงชูช่วย ได้ไปรด
 ดวยเพราะไม้มี่ที่จะเห็น ตั้งร่มโพธิพุ่มใหญ่อาศัย
 เย็น จะขอเป็นชาไทยในชุดี ดวยเห็นใจไตเท้า
 ปราณดีดัว โดมนัดตั้งมุงมาเป็นทาดี จะอยู่ดวย
 จนทำดวยววยชัว ไม่น่ายหนีเบือนบกไปจากเดย
 ฝ่ายเค็รชรู็ยินดีได้ฟังว่า ให้เมตคานำคำว้าเฉย
 จึงตอบว่าท่านอย่าวิตกเดย 10/03/2565 ต้องทวามเชยนเราจะ

เขาได้ อันเงินทองเท่าไรใจประสงค์ ตามจำนวน
 นั้นมาชำระให้ แต่ดูถูกเงินของข้าห้องใน
 หีบกุญแจมาไขกำปั่นพด้น จึงตักเอาเงินตราออก
 มาให้ จึงเอาไปกินก่อนสักก่อนนั้น ทุกคคะนอบ
 นบอภิวินท์ รับเอาเงินมาทานอง คิดถึง
 ดูกสายใจจะไถดออก ความวิตกเหลือต้นยิ่งหม่น
 หมอง โอ้สังสารทรมสงวนนวดระของ เจ้าจะ
 ต้องตกยากลำบากวัน แต่ฝักฝังดูน้อยกลอย
 สว่าง แม้นพดงพดาดปราน์กระคั้น ถ้าผิดตง
 จึงโปรดที่โทษทัณฑ์ แต่พอบรรเทาบ้างด้วยยังเยาว์
 สาระพันอันใดไม่ประจักษ์ เพราะเด็กนักความคิด
 คิดจะเขธา คุณสอนสั่งสิ่งไรถ้าใจเบา จึงต้อ
 ให้รู้สึกสำนึกตัว กัดงเด่นหมักจะเจิงกระเจิงกระจะ
 ขย่ำปลัดขย่ำปลัดไปส่มาที่การชั่ว แม้นเดียงหลด
 หลัดกลดไม่มกตัว จึงจับตัวเอามามัดขี้ดให้พอ เมื่อ
 ขย่ำด้วยชาเจานเผ่าสอน ก็โอนอ่อนอุคด้าห์จำทุก

คำขอ เห็นว่านอนต่อน่าง่ายดอกใจคอ มาไกล
 พื่อกลัวเกิดอกจะกลบกลาย ถ้าแข่งขันดังดอถอ
 มานะ อย่าเลยตะคุณช่วยตัดหัวใจให้หาย มัน
 ชั่วช้ำขายผ้าชู้หน้าย ใต้อับอายเขินขมขยานับ
 เคย แดงฉนมมาส่งสารกุมารน้อย เจ้าจงค่อยอยู่
 กับท่านเถิดลูกเอ๋ย แม้นมีงานการใดที่ไม่เคย จึง
 เคยได้ทำตามตามสั่งกา เวลานี้สุริย์น่ายก็บ้ายคด้อย
 อย่าเค้าว้าตัวร้อยทรวงสดดกำสรดหา ด้ถิดเกิดตัวพื่อ
 จะขอตา แดงไศกาอกอศมบุตรสุดชาติย์ กุมารากุมาร
 ทงพ้อง ดุชดหนองไหลตั้นไม่ทนได้ กลบกลา
 กตั้นข่มขมอารมณ์ไว้ จึงแข่งใจอนว่าบิดาพด้น
 ตรงดูยาพ้องทั้งสองนี้ อย่าได้มีห่วงใยให้กระด้น
 สู้เบนซากว่าจะตายวายชีวิตนี้ ไม่ไผ่ฝันชั่วช้ำทราศ
 เขิญบิดาคตาโคตกลบไปบ้าน อย่าเนิ่นนานจนดับ
 อับแสงศรั จะมืดคำคตาฟ้าในราตรี จรดเห็น
 ยากดำบากกาย^{03/2}ทงก็เปดี่ยาเดินเดี่ยวด้นโดยเค่น

เขียวแจ่มกัจฉาให้เมียฟัง ทุกคคะจึงแต่ตงแถตงเต้า
 ไปโดยเค้ามุดคันแค่หนตัง ดั่งจะมอดม้วยมุด
 สู้ชีวิตวัง ด้วยกำลังโคกแดนแน่นอรา ข้างบิทร
 ขอนทรวงสระอินให้ ความอาตย์แต่ดินถวิลหา โอ
 ยามนี้ดวงใจเคยไธยา แลวอนว่ารบเร้าเด้านิยาย
 ข้างมารดาว่าโอเจ้าดวงจิตต์ เคยชมชีวิตเข้าเย็นไม้
 เห็นหาย แต่หนีบบเดือนจะเค็ดอนคตาย แล่น
 เดี่ยตายตวงดวงาหนีราตรีรัก ไปอยู่ด้วยมุดนายท่านใช้
 ชีวิต จะชอบผิดเป็นไฉนไม่ประจักษ์ ใครจะช่วย
 ดั่งสอนยังอ่อนนั้ก แม่พระวิภพระอนอยู่ไม่รูวาย ถึงจะ
 ได้เงินทองสักสองตาก ก็ไม่อยากขึ้นชมนิยมหมาย
 แม้นห้ามปรามงามปดอดจะรอดวาย จึงต้องชาย
 ถูกยาเป็นข้าไทย ทั้งผวเมียครวญคร่ำแผ้วร่าร้อง
 หน้าตานองซิมโทรมชะโถมไหล แต่กตณกตต้อต้อน
 ให้คันใจ เหตุ้ออาตย์ชวนชบดัดบดง พระพายพา
 กตณบุมผากระพือหอม ดอกพะยอมโยทกามหาหงส์

เรือนวดหวดกตบตระหงาบดง นาคางตงซุ่มชน
 คอยพนักาย กตบว่าดักครักครองของนาเนตร
 ความเทวศ้อาตุรไม้คูนัยหาย จนแจ่มแจ้งแสงทอง
 ประเทืองพราย มิได้วายพันผูกตรงตุกยา.

จะกตบกดถ้าวพิน้องต้องสมร ครวนับครคนหลังยัง
 เกหา ไม่ดื่มคำร่ำด่อนแต่ก่อนมา ดูอุตุล้าห้เพียรพาก
 ไต้ยากเย็น คิดว่าตัวเกิดมาเป็นข้าท่าน ต้องทำการ
 คับแค้นถึงแสนเข็ญ อ้นชาคนนี้มีกรรมก็จำเป็น ไม่
 หลีกเด่นหลบไปให้ไกลนาย เข้ามานั่งตั้งใจอยู่ใช้
 สร้อย ระวงค์คอยทุกย่างไม่ห่างหาย มิให้ต้อง
 เศรษฐผู้มีระคาย รักษากายเกรงผิดจะติดตัว เขา
 กตางคินเป็นกตางคินชยันเห็ดอ ไม่เฝ้าเฝ้าแอบอิง
 ที่ตั้งชัว สังจนคนทนด้าปากดูฝูงคัว รู้จักกตัว
 ความอายอันร้ายแรง แต่บรรดาชาวไทยที่โน่นน ก็
 ชวนกันรักใคร่มิได้แหนง มีกต้วยอ้อยหรือขนม
 แดะคัมแกง^{๕๖๕} ก็ปันแบ่งให้พิน้องต้องกุมาร เขา

ชมเชยชอบชิตต์สนิทสนม นึกนิยมจงจิตต์คิดส่งสาร
 แต่ต้องเป็นทาสมาช้านาน จะประมาณมาได้สัก
 ติบปี ด้วยเดชกตัญญูช่วยชูชก ให้นายรักพี่น้อง
 ทั้งสองศรี ไม่ชิงโกรธาโกรธาเป็นรำคั้น เพราะความ
 ต้มมากมายหลายประการ ตัดหมอกต้มเกลี้ยงเตี้ย
 เจ้าใจ แดงตั้งใจสั่งสอนท้อฮอดหวาน ตรงข้อไหน
 เห็นยังไม่ชำนาญ ก็แจ้งการโดยดัดเมตตา จะให้
 ของสิ่งใดก็ให้มาก พออิมปากอิมท้องไม่ต้องหา ทั้ง
 ฝ่ามือดัดมีราคา จัดเอามาให้สำหรับประดับกาย
 อันผู้คนในตำบลจังหวัดบ้าน สองกุมารได้กำกับ
 บังคับหมาย ช่างพยาม่ากล่าวเหต่าผู้ชาย กนิษฐา
 ว่าฝ่ายชางนารี ทุกซำคนแก่เก่าแดงดำหนุ่ม มิ
 ไคคุมเคื่องของให้หมองศรี ถึงจะผิดปีดปกยกแต่ดี
 ย่อมเป็นที่สรรเสริญจำเวิญชม อันเศรษฐีนั้นไม่มี
 วิชาบุตร ก็เด่นสดเด่นห้ปองทั้งสองต้ม สดจากหวัง
 10/03/2565
 ดึงจะกตัญญูอารมณ์ นึกนิยมยังกำเนิดเกิดในครรภ์

ทุกเย็นเข้าเซยชมภิรมย์รัก กนอมหนักเฝ้าดุงบำรุง
 ชวัญ เป็นศรีวีเรือนมั่นเหมือนดวงจันทร์ ก็หมายมั่น
 จะให้สืบสกุลไป ครั้นอยู่มาเนิ่นนานประมาณห้า
 เมื่อเศรษฐีต้องราชาศกษย์ ชะราโรครังรมกตุมฤทัย
 ให้เจ็บไขชุนชนในวิญญา เจ้าพ้องเข้าประคอง
 อยู่เคียงข้าง ไม่เสื่อมสรวางโคกแดนเส่นท่า แด้ว
 จอนให้เสพอชโกชนา เฝ้าฝนยากอยนั้ระจิงระไว
 อันโรคามิไตคตายวายเทวด์ จึงตั้งสอนดวงเนตร
 พิธมัย ซึ่งสมบัติวัดตาเตชธาไทย พ้อมอบให้กับเจ้า
 ทงเหยาเรือน อีกข้างมาโคกระบือก็ตั้งเตือง ใน
 บ้านเมืองทุกเศรษฐีไม่มีเหมือน เจ้าจงฟังตงจิตต์
 อยามิตเบือน จะคกเคื้อนชวัญเข้าดำเพาพาด อย่า
 ประมาทวิญญารักษาศักดิ์ ให้สัมพัคร์พ้องครอง
 ต่กาน ประคอบด้วยแก้วแหวนแดนศฤงคาร โดย
 บุราณเศรษฐีท่มมา อันพ้อมแม่แก่ชระาหนักหนาแต่ัว
 10/03/2564
 จะคตาดแต่ลวชิวังคงตั้งชารี ตามกุศตผลกรรมได้

ทำมา จะขอตาโฉมตรูอยู่จงดี ตั้งดำไว้จ้ดไว้จ้ดสรรพ
 ก็หัดบั้นเนตร จิตต์ประเวศลู่ฟ้าในราชัน มีวิมาน
 สูงสุดคุษคี่ ก็เปรมปรีดิ์สุดสมภิรมยา ฝ่ายเชษฐา
 กับกนิษฐีพิศวาด ใจจะขาดคาดคิดถวิลหา เห็น
 เศรษฐีมีอวยมุดสุดช้ำวาก็ได้ท้าวครวญวิญจนาใจ
 ข้างพี่ชายว่าว่านิจจาเอ๋ย ไฉนเลยถ่วงดัดมาคัตถ์ย
 ึ่งแต่ตุกใจที่นี้แต่กั้นไป ไม่ขาดยัมันแปรมาแดง
 กนิษฐาอันอรุณระอันให้ กรรมดังไตตามทันท่าน
 ทงคู้ พระคุณเคยแนบตบของประคองชู อุดดำให้ดู
 ตั้งต่อนไม่นอใจ ข้างเชษฐาว่าไอ้พ่อโพธิ์แก้ว ต้ม
 เดียนแล้วดูจะพึงผู้ใดได้ ถ้าไปไหนก็ไม่ขามคงตาม
 ไป เห็นจนใจไปทางนั้นเป็นทจน ฝ่ายน้องพรว่าว่า
 พระอาทิตย์ เมื่อมดมืดดับฟ้าเวหาหน ยังชนชน
 มาใหม่ให้ไต่ยถ ท่านสองคนดับไปเห็นไม่กิน ทง
 ทาส์ทาดำบรรดาบ่าว ก็ล้วยเศว้าเสียใจให้ระอน
 ความเทวด์เหลื่อตาจระกตาถน ดูเครงครันแซ่ซ้อง

ร้องระงม ตั้งเรไรไพรวันต้นน้เลี้ยง ต้าเนียงเพียง
 บัถพินคินถ่ม ก้าต้วทรวงง่วงเหงาเปต้าอารมณ์
 เย็นยะเยียบเงียบต้วระเนนนอน ล้องพ้องค้อยต้ว
 ระงับโศก ฉายวิโยคปลดตเปิดองประเทืองต้วมร จัง
 กถ้าวความห้ามเหล่าชาวนิกร ขย้าอารมณ์เดี่ยวจงต
 สักตใจ จะได้คึกคึกกิจการตรงงานศัพ ให้เด็ดตบ
 ต้อเตองกระเคื่องไหว ไต้ตั้งงามตามยศปรากฏไป
 ขย้าอนใจเร่งหัตถ์ช่วยจัดแจง บรรดาเหล่าบ่าว
 ไพรท่งใหญ่่น้อย ต้วต้วถ้อยวาท้ไม่มีแห่ง กัพร้อม
 พรงยศเยียดเบียดเสียดแซง ครนจัดแจงสรรพเสด็จ
 ต้าเร้าการ พะยุยกหีบทองท่งต้วศัพ ชินตงบน
 มณฑปอันไพศาล ประตบต้วเนาวรัตนชัชวาล ตู
 โยพารไต้ต้วรจนา ไฉ่หอนงหตงยาวตงเก้าหอง
 ประโคมกตของมธายคตง่า พระสงฆ์ต้วตธรรมชันธ์
 ทุกวันมา เทศนาแจกทานทำการบุญ กำหนดงาน
 ตงพนวนจะชก กักคกคกหญิงช่ายออกฉายวัน บ้าง

ตำนาน แล่นลำราญพี่น้องคอยน้องใส่ จึงตรองครึก
 นึกรำพึงคั้งใน จำจะไปทีถัดถิของบิทร ตำว
 เสร็จจ่มคิดคั้งจิตค้หมาย จึงตั้งนายคชสารชาญถ่มร
 อกทงนายถินรูถ้ออศิศร กับนิกเรถ้ออถ้วรคค้ถัพ
 ปลาย เตรียมใจทำให้ท้นวันพรงนี้ พอรงแต่ง
 ตรียคีร์ถ้วางฉาย เราจจะยกหม่มพทพถนิกาย ไป
 ย้งปลายแฉ่นแฉ่นแฉ่นบรู ฝ้ายบ่าวไพร่แจ้งตาม
 เนื้อความถ้ง ก็พร้อมพรงครบถ่นจันถนท จน
 แจ่มแจ้งจบจ้งทถบถพี ถองเค็รชรูขึ้นชมถ้วถ่ม
 คคิ จ้งเซาทชารถธรรถ่นาน ถุกนชารเพองพุงจรง
 จิตค้ ถถถภษางามวิไลประไพพิศ แต่วชกชอนถถ
 กนิชรูให้โคถคถถ มาชคชสารทวยหาญแท้ ทงถ้งช
 แตรค้งคบถถบถหน้า เถ่ยงพินพาทย์ชองไชยให้
 ถัญญา ถียาตราเคถ้อนคถายชยายพถ มาไม่นานถ้ง
 ถถถถถถถถถถถ ถให้หุคพร้อมพรงพทหม่มพท อัน
 ๑๕๓๒๕๖๕๒
 เค็รชรูพหนองทงถถองคน จรถถถถจากกชชาร บุร-

ยาศรนาฏกรณอินโดม งามประโตมเพียงเทพจาก
 ต่ถาน ตงส์พนปลพินแผ่นดินคาต บรวิจวรกตชอนกตาด
 ดาษดา ถึงบันไดรับบุตรไม้หยุดยง จึงชนยงเวอน
 พถันด้วยหรรษา ฝ่ายต้องเฒ่าเห็นพวกลโยธามา ก็
 แหวกฝามองดูอยู่แต่ไกล เอ๊ะประหลาดหาดกตาด
 กรวม ๆ เอ๊ย ไม้รู้เลยข้อเข็ญเป็นไฉน กษัตรา
 หรือจำผู้ใดใคร จะไปไหนหรือจะมาเคหาเรา พอ
 เหลียวเห็นลูกยาเข้ามาใกล้ ในจิตก็ใจร้อนเร็งดัง
 เพดิงเผา ร้องเรียกกายตายแท่นแท่นเรา เดียว
 เขายกทัพมาจับตัว แดงคตาดนหันเขาไปอยู่ใดแล้ว
 หมอบกระเตงชอนเสี้ยมทั้งเมียผัว หัวอกเค้นตัก ๆ ให้
 นึกกตาด กายระริวภาวนาว่าออกถน ฝ่ายพินชง
 ต้องบุตรสุดดังสาร จึงกราบกรานแจ้งความตาม
 นุสนธิ ว่าบิดามารดรอย่ำร้อนรน ถูกใช้คนอื่น
 โกลดที่ไหนมา ก็ว่าบุตรสุดดังวาทหาล์เค้รชรู้ แต่
 บดินพนทุกขเบ็นสุธา ผ่านภรมย์ถ่มบตวตมพา หวัง

จรมาเชื่อเชิฏยดำเนินจร ไปครอบครองเงินทองแดง
 ถิ่นฐาน ให้ดำราญวันเวียงบรรเท็งสมร ทศกศะ
 แจ็งความคามลันทร เพียงจรอนระเห็จเห็นเดิน
 นทางค้ แด้วออกมาสันทนากับถูกรัก คณิวพักตร์
 แดงก่าดิงน่าฝาง ที่ไรครั้งรุมเร้าค้อยเบาบาง รับ
 ขวัญพิตางกอดจับลูบประโตม ไข้อกเขยัก่อนเคย
 ได้ความยาก ทนลำบากเส้าชบเสี้ยรูปโฉม เพราะ
 ขัดสันจนสุดจึงซุดโตรม เหมือนหงส์ทองทองโถม
 ลงเกิดอกคม ครนสันกรรมนำคนพันเทวด์ ก็
 ผ่องเนตรนวดตระของทงส์องสม จนพอแปดกพักตรา
 ให้ปรารมภ์ เห็นเตรียมศรมกิดว่าใครทไหนดมา
 ไม่รู้จักขวัญเข้าตาเพาภาส ค้องลำบากหนัดจกถ้ว
 หนักหนา ค่างแถดงแจ็งยุบดแต่คั้นมา ก็
 ปริตาโลมนี้ส์ส์ลวส์ดี แด้วตั้งหม่มทวยหาญชาญ
 สมร เตรียมนิกภณเว็ศิวแต่หัดดี ให้เร่งผูก
 ฆางพงกัถดงคี้ มาเทียบคยั้นเรียงเคียงบันได

เขิญมารดาบิทรungskัดรงศนาน ให้เบิกบานมัวหมอง
 ค่อยส่องได้ ตูคนจากดินกตบอบเขาใจ นุ่งผ้า
 ใหม่อย่างคัมภีราลา มาชนข้างพดางว่ากระยายเฒ่า
 บุญของเราดีมาตราบปรารภนา กุศลชาติก่อนบ้าง
 ไต่สร่างมา มีตุกษาตาเลิศประเสริฐคน แต่
 หนีไปเห็นเบาบรรเทาทุกข์ เกษมสุขสารพัตรไม่ขัดสน
 พดางกระหยมขมยของทงสองคน ชนนงบนดับประคัม
 เบาะพิบรอง ก็เคลื่อนคดายบายหน้าโยธาจากดับ
 บ้างไหวบครนครนสนนกอง ทงชงทิวเขยวเหตต้อง
 ดุเนืองนอง เตียงพ้องกลองอึกทักพิถักครัน ช้าม
 ทุงแถวแนวป่าพนาเวศ ทางทุเรศรีบร่นพดชนช
 พอดันแสงสุริยศรีวัจวรรณ ดวงพระจันทร์แจ่ม
 กระจ่างกลวงนภา ก็ตุดึงประเทศเขตต์ดีสถาน พวก
 ทวยหาญนอบน้อมอยู่พร้อมหน้า บ้างจุกโคมคบไฟ
 ใส่อมา ชาวตาต้องสว่างดังกลางวัน ดีเคียรฐี
 ชนบนเรือนใหญ่ ตำราญใจฉายวิโยคที่ไศกศัลย์ ชม

สมบัติเงินทองของอนันต์ สวรรพัญญูด้วยโกลี
 ที่โรครังรุมรันแต่ครั้งก่อน ก็คล้ายร้อนปรัดตาช้ณา
 คัย อนึ่งย่อยเพ็ญพดอยหายส่บายไป ทั้งโพลภัย
 คลาดแคล้วไม่เผื่อขาด แต่มีทรัพย์กับสุวรรณถึง
 พันโกฏ ก็ปราโมทย์ปรัดเปรมเกษมสำนค์ ให้ก่อ
 ตึกใหญ่โตมโหฬาร ใต้แจกทานยาจกคนจนจร มี
 เขมโอสโกชนากระยาหาร ทั้งคาวหวานนานาอีก
 ฝาผอน กับมุงม่านหมอนเมาะบาะทนอน อักขาภรณ์
 เครื่องสำรับประดับกาย ถาดหน้าซากากระโถนทำ
 ใ้ไว้ครบ ใครปรารภนึกได้ตั้งใจหมาย ที่ขุดดิน
 จนจริงทั้งหญิงชาย ก็ชวนชวายมาค้ำบับประทาน
 ต่างอดยช้อยย่อดอนให้พรแช่ ศัตรพัยนย่อไม้
 ค้อค่าน อายุน्ह่มนบอย่ามมาร ให้ดำเร็จพระ
 นิพพานเหมือนพาทิ แต่ห่างโคกโรคร้ายวายกระสัน
 ทงผอพรรณผดผ่องไม่หมองศรี ประมาณมาตั้ง
 10/03/2565
 ห้าหกสับบั ชราธรรมย้ายเขากวนกาย สันช้วน

ตั้งขึ้นพินามเม็ค เป็นเทเวศ์เจ้าจตุรมากรมณหมาย
 แล้วด้วยทพยเมืองแมนเง้นดบาย ก็จบรายเรื่องราว
 ทักถ้าวมา

ที่ถ้าวหมายใจห้วงจะตั้งถ้อน จะตั้งถาวร
 การกถอนกับทาด้า กับทาส์จะได้จำเป็นคำรา
 เป็นคำหรับเรื่องวิชาการศึกษาคดี รักษาคนพินัยมิให้
 ผิด มิให้พ้องต้องคิดในเชิงชั่ว ในเชิงเช่นถ้อง
 เศรษฐ์ไม่มัวไม่มัวหมายกถายกถอทุกพาดๆ ที่พาด
 เพศ์เคยละละต่าง ถ้องหัดกปัดกห่างทางถ่มาน
 ทางถ่มครวกับปราชญ์ฉลาดการ ฉลาดถักคิดอ่าน
 ในข้อควร ในข้อคงจงจำคำถักหนา ทำถักนาย
 จะเมตตาไม่หักทวน ไม่หักทวนรจนรุกสุขด้ารอด
 สุขด้ารายนานควรคงได้ดี คงได้ด้วยความเพียร
 เราเรียนไว้ เราเรียนหวังจะให้ประเสริฐศรี
 ประเสริฐรู้ถ่มแมนเหมือนถ่มมณ ถ่มมาโนชควร
 ค้าเมืองเฮย ๆ

- ๑ วันจันทร์สามค่ำไชว่ คู่กตบักษ์
 เตือนสืบเต็รจแกตงลักษณะ กตอย
 ในบ่ชอสนัษ โทศก
 ศักราชพันสองร้อย เศษด้วยสิบสอง ๑
- ๑ ทุกคตระดอมนบุตรชา คิคกถอน
 เป็นสฤภาษิตสอน สิบไว้
 ตุจรค่นอาภรณ์ ไพโรจน์
 แม่ทาสคนโตได้ ดงนครรังจน ๑
- ๑ ตักรเวาเกิดวกถ้าวเกิดยง กถอนด้าว
 เพียงแต่ตามโหวหาร แห่งรัฐ
 ยิงหน่มห่อนชำนานู โนเติศ
 เชิญกถ้อวานกั เก็บแกมตุงเจติม ๑
- ๑ แด่ดงนามจันทนผู้ ผจงเขียน
 แกรกฐนพงรเวียน เวมรัฐ
 ผิดชอบช่วยคเคียน เติมค้อ
 โทเอกทณทฆาคคู้ ขัตติ้องงงถน ๑

๑ ดำร ^๕ น ^๕ ขอ ^๕ ฝาก ^๕ ไท ^๕	เทวัญ
แม่ ^๕ มา ^๕ ตร ^๕ ศุ ^๕ น ^๕ ย ^๕ สุ ^๕ ริ ^๕ ย ^๕ จัน ^๕ ทร ^๕	แจ่มฟ้า
ศุ ^๕ น ^๕ ย ^๕ อา ^๕ กา ^๕ ศ ^๕ ส ^๕ ค ^๕ ภ ^๕ ณ ^๕ ฑ ^๕	แผ่นโตก
ศุ ^๕ น ^๕ ย ^๕ พ ^๕ ระ ^๕ เม ^๕ ร ^๕ ห ^๕ ด ^๕ ก ^๕ ห ^๕ ด ^๕ า	จึง ^๕ ส ^๕ น ^๕ ด ^๕ ำ ^๕ ร ^๕ ศุ ^๕ น ^๕ ย ^๕ ฯ
๑ วั ^๕ ห ^๕ ด ^๕ บ ^๕ พ ^๕ บ ^๕ ค ^๕ ก ^๕ เด ^๕ ย ^๕ น	กถ ^๕ ว ^๕ ไ ^๕ ก ^๕ ด
เบ ^๕ น ^๕ บ ^๕ ก ^๕ บ ^๕ อ ^๕ ง ^๕ ก ^๕ น ^๕ ไ ^๕ ท ^๕ ย	ผ ^๕ อ ^๕ น ^๕ ช ^๕ ำ
วั ^๕ ห ^๕ ด ^๕ ก ^๕ เด ^๕ ็ด ^๕ ด ^๕ อ ^๕ ด ^๕ ไป	ส ^๕ ุด ^๕ เน ^๕ ตร
เบ ^๕ น ^๕ ห ^๕ าง ^๕ ไ ^๕ ก ^๕ ด ^๕ ก ^๕ ด ^๕ ำ ^๕ ว ^๕ ก ^๕ ด ^๕ ำ	ค ^๕ อ ^๕ ค ^๕ ว ^๕ ย ^๕ ค ^๕ ษ ^๕ ภ ^๕ ร ^๕ ฯ
๑ ร ^๕ ู ^๕ ป ^๕ ช ^๕ าย ^๕ ห ^๕ ญ ^๕ ิง ^๕ ท ^๕ ว ^๕ ท ^๕ อ ^๕ ง	ช ^๕ า ^๕ ค ^๕ ร ^๕
เบ ^๕ น ^๕ ภ ^๕ ก ^๕ ษ ^๕ แ ^๕ ก ^๕ เด ^๕ อ ^๕ น ^๕ บ ^๕	ส ^๕ ุด ^๕ ด ^๕ น
อ ^๕ ญ ^๕ วี ^๕ ถ ^๕ ม ^๕ ท ^๕ ว ^๕ ภ ^๕ พ ^๕	ร ^๕ าย ^๕ เว ^๕ ร ^๕ ย
ป ^๕ ร ^๕ ะ ^๕ เท ^๕ ศ ^๕ เท ^๕ ำ ^๕ บ ^๕ ก ^๕ ร ^๕ น	ร ^๕ ำ ^๕ ง ^๕ พ ^๕ ัน ^๕ ญ ^๕ ำ ^๕ ม ^๕ ฯ
๑ วั ^๕ ก ^๕ ก ^๕ น ^๕ อ ^๕ ย ^๕ ร ^๕ อ ^๕ บ ^๕ ฟ ^๕ ำ	เช ^๕ า ^๕ เช ^๕ ย ^๕ ว
เด ^๕ ม ^๕ อ ^๕ ย ^๕ ห ^๕ อ ^๕ แ ^๕ ห ^๕ ง ^๕ เด ^๕ ย ^๕ ว	ว ^๕ อ ^๕ ม ^๕ ห ^๕ อ ^๕ ง
ช ^๕ ัง ^๕ ก ^๕ น ^๕ บ ^๕ เด ^๕ เด ^๕ ย ^๕ ว	ค ^๕ า ^๕ ค ^๕ อ ^๕ ก ^๕ น ^๕ น ^๕ า
๑ <small>๑๐/๐๓/๒๕๖๕</small> เห ^๕ ม ^๕ อ ^๕ น ^๕ ร ^๕ อ ^๕ บ ^๕ พ ^๕ ำ ^๕ มา ^๕ บ ^๕ อ ^๕ ง	บ ^๕ ำ ^๕ ม ^๕ ำ ^๕ มา ^๕ บ ^๕ ง ^๕ ฯ

๑ เต๋อโตเแรงร้ายระ	พระพง
อาจอกบุกดงยง	ชบคน
กินสัตว์สุ่รทะนง	ดิทธิสาธ
จักนิบหายตายหม่น	เพราะร้ายเแรงทะนง ฯ
๑ ชนุนด์กุด้างแห่ง	ด่าธา
ภายนอกเห็นหนามหนา	หนนแท้
ภายในย่อมรสา	เฮมโยช
คู่จดำชุนนินแต่	เด็คด้วยดวงใจ ฯ
๑ ยางชาวชนวัยบร้อย	คุด
ภายนอกหมดได้ดี	เปรียบฝ้าย
กินสัตว์ปุงไถม	ชวิต
เฉกเช่นชนชาติร้าย	นอกนั้นนวดงาม ฯ
๑ รูปแวงค์ร้างร้าย	รุงรัง
ภายนอกเพียงฟังซัง	ชอช่า
เด่พดัดคดทมรณัง	นฤโทษ
๒/03/2565 ดิงจคคดำชุนกตา	กตน็ดร้างทางผล ฯ

๑ คนใดถอยจากรู
หญิงรูปร้ายก็วิทยา
บรรพพืชผักบักขา
ส้มตั้งนซอมวย

๑ ตมเกิดจากน้ำเต้าน
น้ำก็ต่างเต้านหาย
บาปเกิดใช้แต่กาย
อันจักต่างบาปได้

๑ พืชร้อนในโตกน^๕
พืชหอกดาบเพลิงตาม
ร้อนจริงก็มียาม
ร้อนตั้งเดี่ยวร้อนไร่

๑ หวานโตในโตกน^๕
หวานหนังกอขรตักาม
หวานอันหมนแค้นทราม
หวานบป่านรสถอย

วิชา
โหดด้วย
คัดขาด
ทัพต้นสุดตักน^๕ ๑
เป็นกระต่าย
ซากไร่
เพราะจิตดี ก่อนนา
เพราะหน้าใจเอง ๑
มีส้ม ตั้งนา
ดวกใหม่
หยุดหย่อน เย็นนา
เร่งร้อนฤจาย ๑
มีส้ม
อีกอ้อย
ถ้าวพิศร หวานเฮย
ถ้าวเกิดยงคำหวาน ๑

๑ แม่มีอายุร้อย	พรรษา
ใจบ่มปรีชา	โหดไว้
วันเดียวเด็กเกิดมา	ใจปราศรัย
พระสัรรเพชญ์บ้นทรใจ	เด็กนั้นควรยอฯ
๑ แม่มีศอกเคิบเพียง	เขาเงิน
ตั้งเจ็ดตำคาคงเกิน	กึ่งฟ้า
ไร้ทรพยอับเผอญ	แต่เด็ก ดงแย้
ดั่งปลดวงเคียบตาชา	ชวดผู้ตั้งเห็นฯ
๑ ตารามีนากน้อย	กึ่งพัน
ม่เปรียบกับดวงจันทร์	หนึ่งได้
คนพาดทวอนันต์	ในโดก
จักเสาะลัดบรุษไซ้	ยากแท้จกมีฯ
๑ มีจนามทั่วทอง	ชโลกร
หาเงือกงมังกว	ยากได้
ทวด้าวพระนคร	คนมาก มีนา
จักหาปราศรัยนั้นไซ้	เลือกแล้วฤามีฯ

